

UNIVERZITET PRIVREDNA AKADEMIJA U NOVOM SADU

FIMEK

MASTER RAD

**PROCES FISKALNE HARMONIZACIJE U EVROPSKOJ
UNIJI: IZAZOVI I PERSPEKTIVE**

Mentor:

Prof. dr Maja S. Kovačević

Student:

Zinab Elraaboub

Broj indeksa: MS PEF23/2021

Novi Sad, 2024.

SADRŽAJ

1. UVOD.....	3
1.1. Predmet i cilj istraživanja	4
1.2. Metodologija rada	5
2. FISKALNA HARMONIZACIJA - TEORIJSKI OKVIR.....	6
2.1. Pojam i značaj fiskalne harmonizacije	6
2.2. Fiskalna harmonizacija u kontekstu ekonomske integracije	8
2.2.1. Unutrašnje tržište Evropske unije	9
2.2.2. Nacionalne ekonomske politike	10
3. FISKALNA I BUDŽETSKA POLITIKA EU	12
3.1. Fiskalni sistem Evropske unije.....	13
3.2. Fiskalna pravila Evropske unije	15
3.3. Institucije EU i proces donošenja odluka o fiskalnim pitanjima	17
3.3.1. <i>Evropski savet</i>	18
3.3.2. <i>Savet ministara</i>	19
3.3.3. <i>Evropski parlament</i>	20
3.3.4. <i>Evropska komisija</i>	21
3.3.5. <i>Evropski sud pravde</i>	22
3.3.6. <i>Ostale institucije Evropske unije</i>	23
3.4. FISKALNI MENADŽMENT EU	24
3.4.1. Menadžment javnog sektora.....	26
3.4.2. Instrumenti i mere poreske i budžetske politike EU.....	28
4. UPRAVLJANJE FISKALNOM POLITIKOM EU	29
4.1. Upravljanje porezima i poreskom politikom EU	32
4.1.1. Promene direktnih i indirektnih poreskih oblika u procesu reformi fiskalnog sistema EU	36
4.2. Efekti poreske i carinske politike EU.....	42
4.2.1. Efekti poreske i carinske politike na zaposlenost	45
5. ZAKLJUČAK	47
6. LITERATURA.....	51

1. UVOD

Fiskalna harmonizacija predstavlja jedan od ključnih stubova ekonomske i političke integracije u Evropskoj unij. Kao proces usklađivanja fiskalnih politika, uključujući poreske sisteme i budžetske okvire država članica, fiskalna harmonizacija ima za cilj stvaranje stabilnog i koherentnog fiskalnog okruženja koje omogućava nesmetano funkcionisanje jedinstvenog tržišta. Ovaj proces podrazumeva ne samo tehničko usklađivanje poreskih stopa i osnovica, već i prilagođavanje pravila i procedura koje osiguravaju transparentnost i efikasnost u upravljanju javnim finansijama.

Unutar Evropske unije, harmonizacija fiskalnih politika dobija na značaju naročito u kontekstu jedinstvene monetarne politike i zajedničkog valutnog područja. S obzirom na različite nivoe ekonomskog razvoja, fiskalne discipline i struktura javnih finansija među državama članicama, proces harmonizacije suočava se sa brojnim izazovima. Ovi izazovi uključuju očuvanje fiskalnog suvereniteta pojedinačnih zemalja, usklađivanje fiskalnih pravila sa ciljevima održivog razvoja, te rešavanje socijalnih i ekonomskih dispariteta unutar Unije. Tokom poslednjih decenija, globalni trendovi deregulacije i finansijske liberalizacije značajno su transformisali međunarodna finansijska tržišta. Otvaranje finansijskih sistema ka stranoj konkurenciji i slobodnom protoku kapitala, koje su usvojile razvijene zemlje i ekonomije u razvoju, odrazilo se na dinamiku monetarnih i fiskalnih politika. Evropska unija je posebno prednjačila u ovim procesima, ukidajući kontrole kapitala već tokom 1990-ih godina, što je doprinelo povećanoj mobilnosti kapitala.

Na jedinstvenom valutnom području, efikasnost monetarne politike uslovljena je brzinom prenosa monetarnih impulsa na nacionalna tržišta i stepenom međusobne povezanosti finansijskih tržišta među članicama. Istovremeno, konvergencija ekonomskih performansi zemalja članica ključna je za uspešno vođenje zajedničke monetarne politike, naročito u kontekstu proširenja Evropske unije i potencijalnog pridruživanja novih članica Evropskoj monetarnoj uniji (EMU).

Fiskalna harmonizacija pruža značajne mogućnosti za dalji razvoj i stabilizaciju EU. Usklađeni fiskalni sistemi mogu doprineti smanjenju poreske evazije, jačanju fiskalne odgovornosti i unapređenju konkurentnosti evropske ekonomije na globalnom nivou. Osim toga, harmonizacija je ključna za očuvanje poverenja u zajedničku monetarnu politiku Evropske centralne banke, kao i za postizanje dugoročne makroekonomske stabilnosti.

Ovaj rad istražuje dinamiku procesa fiskalne harmonizacije u EU, sa posebnim osvrtom na izazove i perspektive koje taj proces donosi. Analiza obuhvata ključne aspekte harmonizacije, od tehničkog usklađivanja poreskih sistema do političkih implikacija zajedničkih fiskalnih pravila, uz osvrt na šire posledice po evropsku integraciju i jedinstveno tržište.

1.1. Predmet i cilj istraživanja

Predmet istraživanja je fiskalna harmonizacija i fiskalna konkurencija, kao i njihova uloga u fiskalnim sistemima pojedinih država članica Evropske unije. Ove dve komponente predstavljaju ključne elemente u oblikovanju zajedničkih ekonomskih politika EU, ali i u definisanju odnosa između nacionalnih suvereniteta i zajedničkih evropskih ciljeva. Evropska unija je, kroz niz direktiva, preduzimala konkretne korake u pravcu harmonizacije neposrednih i posrednih poreza, što se nastavlja i danas. Rezultat ovih napora je uspostavljanje minimalnog nivoa usklađenosti poreskih sistema, što je od suštinskog značaja za funkcionisanje zajedničkog tržišta. Međutim, sprovođenje koncepta poreske harmonizacije i konkurencije odvija se sporo, što ima značajan uticaj ne samo na ekonomsku stabilnost, već i na političku koheziju unutar Evropske unije. Ova dinamika otvara pitanja o balansu između potreba za integracijom i očuvanja nacionalnog suvereniteta, naročito kada je reč o oporezivanju. Istraživanje se usmerava na analizu poreske harmonizacije kao jednog od osnovnih aspekata nacionalnog suvereniteta. Cilj je da se pruži uvid u kompleksnost ovog pitanja za mnoge države članice, kao i u izazove i mogućnosti koje prate ovaj proces unutar EU. Poseban akcenat stavlja se na političke i ekonomske posledice ovih procesa, kako za pojedinačne države, tako i za EU kao celinu.

Cilj istraživanja jeste analiza fiskalnog sastava i fiskalne politike EU koja omogućava sagledavanje načina na koji se fiskalna politika koristi kao alat za postizanje ekonomske konvergencije i kohezije među državama članicama. Razvojna komponenta podrazumeva fokus na uklanjanje ekonomskih dispariteta između bogatijih i siromašnijih država članica i podsticanje održivog ekonomskog rasta kroz zajedničke strategije kao što su Evropski zeleni dogovor i fondovi za oporavak i otpornost. Kroz fiskalne mehanizme, poput strukturalnih fondova i kohezijskih politika, istraživanje analizira efikasnost alokacije resursa u cilju smanjenja regionalnih nejednakosti.

Razumevanje procesa donošenja odluka i upravljanja fiskalnom politikom ključno je za analizu struktura moći i nadležnosti unutar EU. Na ovom nivou, cilj istraživanja je da pruži uvid u interakciju između nacionalnih fiskalnih politika i budžetskih pravila EU i ulogu Evropske komisije, Saveta EU i Evropskog parlamenta u koordinaciji fiskalnih politika.

1.2. Metodologija rada

U skladu sa definisanim predmetom i ciljem istraživanja postavljen je adekvatan teorijsko metodološki okvir. Metode koje će biti korišćene u radu su: normativni metod deskriptivni metod i analiza sadržaja.

Normativni metod biće korišćen za identifikaciju i interpretaciju pravnih i institucionalnih okvira koji regulišu harmonizaciju fiskalnih politika. Deskriptivni metod omogućiće detaljno opisivanje trenutnog stanja fiskalnih politika i nivoa harmonizacije u državama članicama, sa posebnim osvrtom na razlike između neposrednih i posrednih poreza. Analiza sadržaja biće primenjena na i relevantnu literaturu kako bi se izvukli ključni zaključci o dosadašnjim rezultatima, izazovima i perspektivama fiskalne harmonizacije u EU. Ova metodološka raznovrsnost omogućava sveobuhvatno razmatranje pitanja fiskalne harmonizacije iz pravnog, ekonomskog i političkog ugla

2. FISKALNA HARMONIZACIJA - TEORIJSKI OKVIR

Fiskalni sistem i fiskalna politika predstavljaju ključna obeležja nacionalnog suvereniteta i sastavni su deo sveobuhvatne ekonomske politike jedne zemlje. Države članice Evropske unije izgradile su sopstvene poreske sisteme sa osnovnim ciljem prikupljanja javnih prihoda radi finansiranja javnih rashoda, kao i radi korekcije neželjenih efekata funkcionisanja tržišta. Zahtev za poreskom harmonizacijom proističe iz potrebe za usklađivanjem poreskih sistema zemalja članica EU, sa ciljem uspostavljanja jedinstvenog unutrašnjeg tržišta koje omogućava slobodno kretanje faktora proizvodnje i doprinosi unapređenju privrednog razvoja. U savremenim uslovima koje obeležavaju globalizacija ekonomskog života i postojanje velikih međunarodnih ekonomskih organizacija i integracija, ekonomska politika jedne države mora uvažavati pravila, zakonodavstvo i planove tih međunarodnih činilaca i institucija. Putem širih procesa povezivanja i integracija nacionalnih privreda, obezbeđuju se:

- ujednačavanje,
- harmonizacija i
- komplementarnost ekonomskih politika različitih zemalja i regiona.¹

2.1. Pojam i značaj fiskalne harmonizacije

Fiskalna harmonizacija predstavlja proces usklađivanja fiskalnih politika, instrumenata i pravila među državama članicama Evropske unije (EU) s ciljem obezbeđenja efikasnog funkcionisanja jedinstvenog evropskog tržišta i jačanja ekonomske kohezije. Ovaj proces obuhvata prilagođavanje poreskih zakonodavstava, budžetskih politika i sistema javnih finansija kako bi se smanjile razlike koje mogu dovesti do narušavanja ekonomske ravnoteže ili konkurentnosti između zemalja. Fiskalna harmonizacija nije sinonim za potpunu uniformnost fiskalnih sistema, već predstavlja nastojanje da se uspostavi ravnoteža između potreba nacionalnih fiskalnih suvereniteta i zajedničkih ciljeva EU.²

---

¹ Tešić, A. (2013), *Međunarodne finansije*. Novi Sad: Univerzitet Privredna akademija u Novom Sadu, str. 111–112

² Više u: Kalaš, B., & Milošević, S. (2015). Fiskalna harmonizacija i fiskalna konkurencija u Evropskoj uniji. *Ekonomski pogledi*, 17(2), str. 139–156.

Osnovni cilj fiskalne harmonizacije jeste stvaranje uslova za slobodno kretanje roba, usluga, kapitala i ljudi, bez narušavanja fiskalne discipline ili uvođenja nepoštenih konkurentskih praksi. U ovom kontekstu, fiskalna harmonizacija je neraskidivo povezana sa procesima monetarne integracije i izgradnje jedinstvenog tržišta. Kako bi se izbegle ekonomske neravnoteže i fiskalni damping, EU nastoji da uskladi ključne elemente poreskih sistema, kao što su direktni porezi na dobit i prihod, indirektni porezi poput PDV-a, akciza, kao i pravila o raspodeli budžetskih prihoda između različitih nivoa vlasti.

Značaj fiskalne harmonizacije proizilazi iz njene uloge u jačanju ekonomske stabilnosti i političke integracije unutar EU. Prvo, harmonizacija smanjuje administrativne troškove i olakšava poslovanje kompanija koje posluju na više tržišta unutar Unije. Usaglašeni poreski sistemi sprečavaju dvostruko oporezivanje i smanjuju regulatorne barijere, što podstiče trgovinu, investicije i ekonomski rast. Drugo, fiskalna harmonizacija doprinosi boljoj koordinaciji budžetskih politika među državama članicama, što je ključno za održavanje makroekonomske stabilnosti, posebno u okviru Evropske monetarne unije (EMU).

Jedan od najvažnijih aspekata fiskalne harmonizacije jeste njena uloga u smanjenju fiskalnih dispariteta između država članica. Različiti nivo ekonomske razvijenosti i fiskalne discipline među članicama mogu narušiti jedinstvo EU, posebno tokom kriza. Usklađivanjem fiskalnih pravila, poput limita za budžetski deficit i javni dug predviđenih Paktom o stabilnosti i rastu, EU nastoji da obezbedi fiskalnu odgovornost i dugoročnu stabilnost.

Međutim, fiskalna harmonizacija nije bez izazova. Ključni problem leži u balansiranju između potrebe za harmonizacijom i očuvanja fiskalnog suvereniteta država članica. Poreski sistemi su često oblikovani prema specifičnim nacionalnim ekonomskim, političkim i kulturnim okolnostima, što otežava njihovo usklađivanje na nivou EU. Dodatno, razlike u fiskalnim kapacitetima između razvijenih članica i zemalja u razvoju unutar EU mogu izazvati tenzije i usporiti proces harmonizacije.

Uprkos ovim izazovima, fiskalna harmonizacija ostaje ključni faktor za dalji razvoj evropske integracije. Njena uspešna implementacija može doprineti većoj solidarnosti i koheziji unutar EU, omogućiti ravnomerniji ekonomski razvoj i povećati konkurentnost evropske ekonomije na globalnom nivou. Kako se EU suočava s novim izazovima, poput

digitalne transformacije i zelene tranzicije, fiskalna harmonizacija će igrati sve značajniju ulogu u oblikovanju buduće evropske politike.³

2.2. Fiskalna harmonizacija u kontekstu ekonomske integracije

Fiskalna harmonizacija predstavlja proces usklađivanja fiskalnih politika i poreskih sistema zemalja koje čine deo određene ekonomske integracije, s ciljem eliminacije prepreka za slobodno kretanje robe, usluga, kapitala i radne snage. U kontekstu Evropske unije (EU), fiskalna harmonizacija igra ključnu ulogu u stvaranju i održavanju jedinstvenog unutrašnjeg tržišta, omogućavajući ravnopravne uslove poslovanja za sve učesnike na tržištu. Jedan od najznačajnijih izazova fiskalne harmonizacije jeste balansiranje između nacionalnog fiskalnog suvereniteta i zajedničkih ciljeva ekonomske integracije. Fiskalna politika tradicionalno predstavlja osnovni instrument nacionalne vlasti za upravljanje privrednim tokovima i prikupljanje javnih prihoda. Međutim, u okviru ekonomskih integracija kao što je EU, postaje neophodno usklađivanje fiskalnih instrumenata kako bi se sprečila poreska konkurencija koja može destabilizovati tržište i dovesti do "trke ka dnu" (eng. *race to the bottom*), gde zemlje snižavaju poreze kako bi privukle strane investicije. Fiskalna harmonizacija u EU odvija se prvenstveno kroz tri oblasti: direktne poreze, indirektno poreze i harmonizaciju akciza. Dok su indirektni porezi, poput poreza na dodatu vrednost (PDV), već u velikoj meri usklađeni kroz zajedničke stope i pravila, harmonizacija direktnih poreza ostaje ograničena zbog političkih i ekonomskih razlika među članicama.⁴ Uprkos značajnim postignućima, fiskalna harmonizacija suočava se sa brojnim izazovima. Prvo, razlike u ekonomskoj razvijenosti članica otežavaju postizanje konsenzusa o zajedničkim fiskalnim pravilima. Dok razvijene članice EU zagovaraju više stope oporezivanja radi jačanja socijalne politike, manje razvijene članice koriste niže poreske stope kao instrument privlačenja stranih investicija. Drugo, politički otpor prema predaji fiskalnih nadležnosti EU ostaje značajan. Zemlje često ističu potrebu očuvanja fiskalnog suvereniteta kao ključnog obeležja nacionalnog identiteta i samostalnosti u donošenju ekonomskih odluka. Ovaj otpor dodatno komplikuje donošenje odluka koje zahtevaju jednoglasnost među članicama. Treće, problem poreskih oaza unutar i izvan EU

³ Miletić, V. (2015). Promene direktnih i indirektnih poreskih oblika u procesu reformi fiskalnog sistema Evropske unije. *Megatrend revija*, 12(1), str. 85–103.

⁴ Jovanović, A. (2006). Različite aspekti poreske integracije u Evropskoj uniji. *Ekonomika*, 52(1-2), str. 105.

predstavlja izazov za fiskalnu harmonizaciju. Poreske oaze omogućavaju kompanijama da izbegavaju plaćanje poreza, što narušava fiskalnu stabilnost i pravičnost poreskog sistema.⁵ Fiskalna harmonizacija ostaje ključni prioritet za dalje produbljivanje ekonomske integracije. U budućnosti, veća harmonizacija direktnih poreza mogla bi doprineti smanjenju poreske konkurencije i povećanju fiskalne transparentnosti. Osim toga, uvođenje zajedničkog konsolidovanog poreskog osnovica za korporativni porez (CCCTB) predstavlja jedan od najznačajnijih koraka ka dubljoj integraciji. U kontekstu globalizacije i digitalizacije, EU mora takođe prilagoditi svoje fiskalne politike novim izazovima, poput oporezivanja digitalnih kompanija i klimatskih promena. Fiskalna harmonizacija u ovom smislu nije samo tehničko pitanje, već i pitanje socijalne pravde, ekonomske stabilnosti i održivog razvoja.

1.1.1. Unutrašnje tržište Evropske unije

Komponentu zajedničke ekonomske politike čine ekonomska i monetarna unija. Pripreme za uspostavljanje zajedničke monete bez zajedničke države, uvođenje evra od 1. januara 1999. godine u 12 država EU i aktivnosti na održavanju stabilnosti te monete, od sredine devedesetih godina dvadesetog veka, obezbedili su značajne uspehe u sanaciji nacionalnih budžeta i suzbijanju inflacije.⁶ Osnovni ciljevi monetarne i ekonomske EU su:

- zajednička valuta sa visokom stabilnošću cena i uravnotežen i kontinuiran razvoj sa visokim nivoom zaposlenosti,
- unapređenje zajedništva u realizaciji monetarne politike i
- tesna koordinacija nacionalnih ekonomskih politika.

Evro je postao jedan od najupadljivijih simbola evropske integracije. Ideja o zajedničkoj valuti nije originalna, ali je definitivno priznata na čuvenom samitu u Mاستrihtu. Pojedine zemlje su morale da se odreknu svojih bezbednih i jakih nacionalnih valuta, u skladu sa evropskim monetarnim novitetom, čija je sudbina bila veoma nesigurna.

U Mاستrihtu su određeni jasni i tačno određeni kriterijumi za ulazak u monetarnu uniju i svaka zemlja je morala da ih ispuni. Poseban naglasak je bio na: izraženoj discipline budžeta, jasno utvrđenoj kontroli javnih dugova i niskoj inflaciji.

⁵ Jovanović, A. (2008). *Fiskalna harmonizacija u Evropskoj uniji*. Niš: Sven, str. 28.

⁶ Više u: Zirojević, M., & Jelisavac, S. (2002). Evropska monetarna unija i evro. *Međunarodni problemi*, 54(1/2), str. 99–114.

U okviru vremenskog perioda predviđenog za jedinstvenu monetarnu uniju i začetak zajedničke valute, 11 država je sa većim ili manjim poteškoćama ušlo u “evrozonu”, ali ne i sve članice EU.

Tokom perioda od 1999.godine do 2002. godine, evro je korišćen samo u računovodstvene i bankarske svrhe, a sredinom 2002. godine je konačno potisnuo francuski franak, nemačku marku, italijansku liru i druge valute.

Prelazak na evro, bez sumnje, a bez obzira na poteškoće u radu, predstavlja jedan od dalekosežnih poduhvata, otvarajući nove prostore u procesu evropske integracije.⁷

1.1.2. Nacionalne ekonomske politike

Nacionalne ekonomske politike predstavljaju skup mera i strategija koje država koristi kako bi regulisala i usmeravala privredne aktivnosti, obezbedila makroekonomsku stabilnost i podstakla ekonomski rast. Osnovni ciljevi nacionalne ekonomske politike uključuju ostvarivanje održivog ekonomskog razvoja, stabilizaciju cena, smanjenje nezaposlenosti, povećanje izvoza, postizanje ravnoteže u platnom bilansu, i unapređenje životnog standarda stanovništva.

Ove politike mogu se podeliti na nekoliko glavnih oblasti, među kojima su fiskalna politika, monetarna politika, politika zapošljavanja i politika spoljnotrgovinske razmene. Fiskalna politika odnosi se na korišćenje državnog budžeta, tj. javnih prihoda i rashoda, kao alata za postizanje ekonomskih ciljeva. Njome se direktno utiče na potrošnju, investicije i distribuciju dohotka. S druge strane, monetarna politika uključuje regulisanje novčane mase i kamatnih stopa kako bi se kontrolisala inflacija, stimulisala privredna aktivnost i očuvala stabilnost nacionalne valute. Osnova za koordinaciju nacionalnih ekonomskih politika i prava za učešće konkretne države članice EU u ekonomskoj i monetarnoj EU je ispunjenje kriterijuma konvergencije, čiji je osnovni sadržaj određen Ugovorom o Ekonomskoj zajednici i obuhvata:

- stabilnost cena (kao kvantitativna mera je određeno pravilo da stopa inflacije sme biti maksimalno 1,5% visa od proseka tri zemlje ekonomske i monetarne EU sa najnižom inflacijom);
- uslov da njena valuta u prethodne dve godine nije prouzrokovala napetost deviznog kursa, u okvirima evropskog monetarnog sistema;

---

⁷ Nikolić, A. (2008). *Evropske javne finansije i budžet Evropske unije*. Novi Sad: Privredna akademija, str. 29–31

- uslov da njena dugoročna kamatna stopa sme biti najviše za 2% veća od proseka tri zemlje ekonomske i monetarne EU sa najstabilnijim cenama;
- kontrolisani, odnosno mali budžetski deficit, za koji su kao kvantitativni kriterijumi određena sledeća pravila: ukupni budžetski deficit ne sme biti veći od 3% godišnje vrednosti bruto društvenog proizvoda, a ako to nije slučaj, onda mora postojati jaka opadajuća tendencija prema njegovom smanjenju na 3%, od godišnje vrednosti bruto društvenog proizvoda i ukupan javni dug ne sme biti veći od 60%, od vrednosti godišnjeg bruto društvenog proizvoda, odnosno mora imati jaku opadajuću tendenciju.⁸

U savremenom kontekstu, nacionalne ekonomske politike sve više uzimaju u obzir globalne izazove, poput klimatskih promena, digitalne transformacije i ekonomskih kriza. Strukturne reforme postaju centralni element za dugoročno povećanje produktivnosti i konkurentnosti. Dobar primer toga je ulaganje u infrastrukturu, obrazovanje i inovacije, što doprinosi održivom razvoju i smanjenju nejednakosti. Međutim, efikasnost nacionalnih ekonomskih politika zavisi od institucionalnog okvira, kapaciteta države i nivoa političke stabilnosti. Osim toga, njihova primena zahteva balans između kratkoročnih i dugoročnih ciljeva, kao i koordinaciju sa međunarodnim organizacijama i tržištima. Na kraju, usmeravanje ekonomskih politika prema potrebama građana i održivom razvoju ključno je za izgradnju otpornog i prosperitetnog društva.⁹

---

⁸ *Ibidem*, str. 31–32

⁹ Merdić, A., & Hodžić, K. (2021). The impact of national competitiveness on the economic growth of European economies. *Emc review-economy and market communication review*, 22(2), p. 387.

3. FISKALNA I BUDŽETSKA POLITIKA EU

Fiskalna politika je jedan od instrumenata državne ekonomske politike. Ovim država, odnosno vlada, pokušava da ispravi razvoj privrede. Sledstveno tome, proces oblikovanja poreskog sistema i javne potrošnje je da:

- pomogne ograničavanju fluktuacija ekonomskog ciklusa;
- doprinese održavanju raste ekonomije sa visokim zapošljavanjem bez visoke fluktuacije inflacije.¹⁰

Državni troškovi se finansiraju kroz poreski sistem. Fiskalna politika može koristiti dve mere za svoje ciljeve, čiji se karakteri razlikuju. Prva od njih su tzv. automatski stabilizatori, koji povećavaju deficit u vreme ekonomske krize, a smanjuju potrošnju u vremenu ekonomskog rasta. U vreme ekonomske krize, prihodi domaćinstava i kompanija se smanjuju, čime se takođe smanjuje potrošnja, a samim tim i državni profit, jer je niže i plaćanje poreza. U tom smislu, stabilizatori se automatski aktiviraju, kako bi nadoknadili nedostatak finansijska sredstva. S druge strane, u ekonomskom smislu, suprotna situacija je pitanje rasta. Državni prihodi rastu kroz veće poreze. Međutim, ove mere se često ne koriste za nadoknađivanje poremećaja u privredi dovoljno. Mogu ograničiti delove ekonomskih fluktuacija, ali često moraju biti uključeni drugi instrumenti za postizanje stabilnosti, odnosno drugi stabilizatori.

Dakle, „u rukama“ vlade su diskrecioni programi odlučivanja koji utiču na budžet, što uključuje javne prihode i druge programe rashoda, javne projekte, zapošljavanje, kao i promene poreskih stopa. Tako, npr. smanjenje poreske stope stimuliše potrošnju, što potom pomaže rastu čitave ekonomije. U tom smislu, razlika između automatskih i diskrecionih stabilizatora se takođe, odražava u državni budžet. Neophodno je razlikovati:

- stvarne,
- strukturalne i
- ciklične budžet.

Stvarni budžet obuhvata: stvarne prihode, izdatke i deficite. Međutim, strukturalni pokazatelj ukazuje na to koji bi prihodi, rashodi i deficiti bili vladini, pod pretpostavkom da ekonomija funkcioniše na nivou potencijalnog proizvoda.

Dakle, da bi se pratio stvarni razvoj privrede i uticaj fiskalne politike, neophodno je nadgledati strukturalni budžet i njegove deficite, jer stvarni budžet može dati pogrešne

---

¹⁰ Samuelson, P.A., & Nordhaus, W.D. (1995). *Ekonomie*. Praha: Svoboga, p. 385.

podatke. Značajno je pomenuti i monetarnu politiku, kao još jedan važan instrument države u oblasti makroekonomskog upravljanja. Njegove baze su mere i principi, koji kroz valutu, predstavljaju ključne instrumente za postizanje postavljenih monetarnih ciljeva. Sastoji se od regulacije novca, kreditnih i bankarskih sistema kojima upravlja centralna banka. Koristi valutu, kao alatke koje pokušavaju postići stabilnost cena u zemlji i pomažu ukupnom ekonomskom razvoju zemlje. Stoga je ključni zadatak ovog instrumenta, aktivan uticaj na stopu inflacije i njeno praćenje, koje ostvaruje kroz uticaj: novca u opticaju, promene u finansijskim rezervama i kamatne stope na kredite.

3.1. Fiskalni sistem Evropske unije

Fiskalni sistem Evropske unije predstavlja jedinstven okvir u kojem se prepliću nadležnosti nacionalnih fiskalnih politika i zajednički ciljevi evropske integracije. Iako EU nije fiskalna unija u klasičnom smislu, njen fiskalni sistem obuhvata mehanizme koordinacije, harmonizacije i redistribucije koji imaju za cilj postizanje ekonomske stabilnosti, razvoja i političke kohezije među državama članicama.¹¹ Centralna karakteristika fiskalnog sistema EU je njegova decentralizovana priroda, gde svaka država članica zadržava suverenitet nad svojim fiskalnim politikama, uključujući pravo da odredi visinu poreza, javne rashode i nivo zaduživanja. Istovremeno, države članice su obavezne da se pridržavaju zajedničkih pravila, kao što su Pakt stabilnosti i rasta (PSR) i budžetski kriterijumi definisani u okviru Maastrichtskog ugovora. Ova pravila postavljaju limite na budžetski deficit i javni dug kako bi se osigurala makroekonomska stabilnost unutar zajedničkog tržišta. Fiskalni sistem, odnosno javne finansije ključno su stanište političkog i ekonomskog aspekta svake države. Kada je u pitanju Evropska unija (EU), fiskalni sistem je ogledalo stepena razgraničenja između: tržišne integracije i jače političke unije.

Fiskalni sistem EU igra značajnu ulogu u završnici tržišne integracije EU i omogućava neophodan nivo kohezije, za održanje postojećeg stepena ekonomske i političke integracije EU. Ovaj sistem se ne može u potpunosti posmatrati i izgrađivati u skladu sa optimalnom teorijom javnih finansija.

Osnovni instrument koji EU stoji na raspolaganju u sprovođenju svojih politika je regulacija, umesto jedinstvene politike i pozitivne integracije, što ograničava razvoj

---

¹¹ Kondić, S., & Rajčević, P. (2013). Kreiranje nove finansijske arhitekture Evropske unije u cilju prevazilaženja krize. *Bankarstvo*, 42(4), str. 98.

klasičnog sistema javnih finansija i uključuje teoriju javnog izbora u analizi i izgradnji fiskalnog sistema EU.¹²

Budžet Evropske unije predstavlja još jedan važan aspekt fiskalnog sistema. Iako relativno mali u poređenju s nacionalnim budžetima država članica (iznosi oko 1% ukupnog bruto nacionalnog dohotka EU), budžet EU ima redistributivnu funkciju kroz finansiranje kohezijskih fondova.¹³ Naime, fiskalni sistem EU usmeren je na budžet EU, koji predstavlja glavno sredstvo sprovođenja fiskalne politike EU. Međutim, u pogledu ostalog dela fiskalnog sistema, on podrazumeva zbir raznih pravila i dogovora, putem kojih zemlje članice harmonizuju i koordinišu druge oblasti fiskalne politike.¹⁴ Ovo se prvenstveno odnosi na harmonizaciju oporezivanja, ali i na koordinaciju čvrstih i jasnih fiskalnih, odnosno budžetskih politika, kroz Pakt o stabilnosti i rastu, te Mastroiške kriterijume konvergencije, odnosno Evropski fiskalni pakt, koji podrazumeva stroža budžetska pravila za zemlje potpisnice. Takođe, podrazumeva i sankcije, koje su automatske, za one koje ih krše. S tim u vezi, uvođenje fiskalnih pravila može se opravdati time da se kod većine zemalja u velikoj meri pojavljuju deficiti.

Osnovni cilj ovih pravila je sprečavanje pojave prekomernih budžetskih deficita, a u svrhu osiguranjan su:

- fiskalne discipline,
- razumnog upravljanja javnim finansijama i
- očuvanja ekonomske stabilnosti unutar Ekonomske i monetarne unije.¹⁵

Uprkos mnogim mehanizmima, fiskalni sistem EU suočava se s brojnim izazovima. Poreska konkurencija među državama članicama često podriva napore za harmonizaciju, dok ograničena fiskalna moć EU otežava njenu sposobnost da adekvatno reaguje na ekonomske krize. Pandemija COVID-19 istakla je potrebu za jačanjem fiskalne integracije, što je rezultiralo uspostavljanjem Mehanizma za oporavak i otpornost, koji predstavlja prvi korak ka potencijalnoj fiskalnoj uniji.¹⁶ Znači, fiskalni sistem EU balansira između potrebe za integracijom i očuvanja nacionalnog suvereniteta, dok harmonizacija i koordinacija fiskalnih politika ostaju neophodni za funkcionisanje zajedničkog tržišta, dublja fiskalna

¹² Kalkan, M. G. (2013). Fiskalna pravila u Evropskoj uniji i stabilizacija, *Financing*, 4(1), str. 32

¹³ Jelisavac Trošić, S., & Stojanović Višić, B. (2018). Budžet EU i budžet Srbije - uticaj na proces pridruživanja Srbije Evropskoj uniji. *Ekonomika preduzeća*, 66(3-4), str. 269.

¹⁴ Šimović, J., & Šimović, H. (2006). *Fiskalni sustav i fiskalna politika Europske unije*. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet, str. 5.

¹⁵ *Ibidem*, str. 33.

¹⁶ Novović, M., & Lukić, A. (2022). Odgovor EU na krizu izazvanu pandemijom COVID-19. *Ekonomski signali: poslovni magazin*, 17(2), str. 131-147.

integracija zahteva politički konsenzus koji je trenutno izazovan. Ipak, fiskalni sistem EU ostaje ključan stub evropske integracije, s potencijalom za dalji razvoj u pravcu veće ekonomske i političke kohezije.

3.2. Fiskalna pravila Evropske unije

Finansijska pravila Evropske unije predstavljaju normativni okvir osmišljen za osiguranje fiskalne discipline, makroekonomske stabilnosti i održivog ekonomskog razvoja unutar Unije. Ova pravila odražavaju složenu ravnotežu između potrebe za integracijom u ekonomskoj politici i očuvanja fiskalnog suvereniteta država članica. Fiskalna pravila se definišu kao ograničenja za sprovođenje fiskalne politike koja su izražena preko zbirnih indikatora fiskalnih performansi, kao što su:

- budžetski deficit,
- javni dug ili
- njihove glavne determinante.

U cilju delotvornosti, fiskalna pravila moraju biti jednostavna, odnosno dovoljno fleksibilna, kako bi se mogla prilagoditi različitim nepredviđenim okolnostima, što dovodi do složenosti njihovog korišćenja. Shodno tome, ova pravila moraju biti ekonomski prikladna, jer bi u suprotnom gubila podršku javnosti i vlasti, a time bi bila i nesprovodiva. Takođe, moraju biti jasna, kako ne bi dolazilo do stvaranja visokih troškova nadgledanja, kao i da ne bi proizvela prostor za neslaganje među nosiocima fiskalne politike, što bi otežavalo njihovu primenu i vodilo ka narušavanju njihovog kredibiliteta. Fiskalna pravila su delotvorna, ukoliko su podržana drugim promenama u budžetiranju produženjem vremenskog okvira od jedne godine na srednjoročni okvir, opreznim projekcijama budućih budžetskih uslova, procenama uticaja političkih promena na buduće budžete, procedurama za nadgledanje budžetskih rezultata i preduzimanjem korektivnih akcija i mehanizmima sankcionisanja.

Pomenuti navedeni institucionalni aranžmani treba da obezbede realizovanje suštine fiskalnih pravila, kroz: stvarnu budžetsku politiku i izvršenje budžeta.

Jedan od temeljnih elemenata finansijskih pravila EU jeste Pakt stabilnosti i rasta (PSR), koji je uveden kako bi podržao makroekonomsku stabilnost nakon uspostavljanja ekonomske i monetarne unije (EMU). PSR definiše budžetske kriterijume za države članice, postavljajući granice budžetskog deficita (do 3% bruto domaćeg proizvoda) i

javnog duga (do 60% BDP-a). Ova pravila su osmišljena kako bi se smanjio rizik od fiskalnih neravnoteža koje mogu ugroziti stabilnost zajedničke valute, evra.¹⁷

Na osnovu Ugovora iz Mاستrihta (1992), kao i Pakta o stabilnosti i rastu (1997) u okviru zemalja članica EU, uvedena su fiskalna pravila, u cilju: usaglašavanja nacionalnih fiskalnih politika i postizanja budžetske discipline. Međutim, ključne slabosti Pakta o stabilnosti i rastu istakle su se u nedovoljnoj fleksibilnosti, ali i izrazito slabim mehanizmima za njegovo izvršavanje.

Reforma Pakta o stabilnosti i rastu sprovedena je 2005.godine, ali ni tada nije došlo do poboljšanja stanja u javnim finansijama, u većini evropskih država. Razlog za takvo stanje je izbijanje finansijske krize 2008.godine, koja je prerasla u ekonomsku depresiju, kada je značajno uvećan budžetski deficit i javni dug.

U vreme pomenute krize, referentne vrednosti fiskalnih kriterijuma konvergencije prevazišle su postavljena ograničenja, što je stavilo pod sumnju delotvornost njihove primene. Kriza, do koje je došlo, tzv. „dužnička kriza“ u evro zoni uticala je na donošenje paketa zakonodavnih mera 2011.godine, poznatog pod nazivom „Six pack“ kojima se osnažuje Pakt, odnosno pojačava dejstvo fiskalnih pravila.¹⁸ S druge strane, nove reforme predstavljene su kroz Sporazum o stabilnosti, koordinaciji i upravljanju u ekonomskoj i monetarnoj uniji. Ovaj Sporazum je stupio na snagu 1.januara 2013.godine, a glavni deo čini fiskalni sporazum. Od fiskalnog sporazuma se očekivalo da obezbedi funkcionisanje ograničenja koja bi, kao pravila Pakta 1997.godine trebalo da funkcionišu već do sada, ali nisu. Fiskalnim sporazumom predviđeno je nekoliko novih elemenata za fiskalna pravila na nacionalnom nivou, a jedno od ključnih je da se osnaži okvir fiskalnog upravljanja, koji je uključen u Pakt.¹⁹ Ipak, mali broj zemalja je uspeo da ispoštuje prihvaćena fiskalna pravila što potvrđuje činjenicu da ista mera fiskalnih ograničenja, ne može biti pogodna za države sa različitim nivoom ekonomske razvijenosti.

S tim u vezi, neophodno je istaći da se prema iskustvu evropskih zemalja može zaključiti, da pravila predviđena Paktom o stabilnosti i rastu, u pogledu ograničenja budžetskog deficita i javnog duga, koja nisu podržana čvrstim zakonodavstvom, kao ni prihvaćena od strane političara, nisu dovoljna da obezbede fiskalnu disciplinu.²⁰

¹⁷ Više u: Kesner-Škreb, M. (2008). Pakt o stabilnosti i rastu. *Financijska teorija i praksa*, 32(1), str. 83–85.

¹⁸ Šabić, A. (2006). Reforma pakta o stabilnosti i rastu. *Financijska teorija i praksa*, 30(3), str. 291.

¹⁹ Grubišić, L. (2016). Ugovor o stabilnosti, usklađivanju i upravljanju u ekonomskoj i monetarnoj uniji. *Zagrebačka pravna revija*, 5(3), str. 315.

²⁰ Anđelković, M. (2013). Uloga i značaj fiskalnih pravila u stabilizaciji javnih finansija, *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Nišu*, (65), str. 181–197.

3.3. Institucije EU i proces donošenja odluka o fiskalnim pitanjima

Evropska unija je osnovana Ugovorom o Evropskoj uniji koji potpisan u Maastrichtu 17. februara 1992. Ugovor iz Maastrichta određivao je Evropsku uniju kao „novu etapu u procesu stvaranja sve bliže unije između naroda Evrope”. Novostvorena Unija je trebalo da organizuje na usklađen i solidaran način saradnju između država članica i između njihovih naroda, kao i da obezbedi usklađenost svojih spoljnih aktivnosti u oblasti međunarodnih odnosa, bezbednosti, privrede i razvoja. Ugovor je formulisao ciljeve Unije koji su, između ostalih, obuhvatali: promovisanje ekonomskog i društvenog progressa i visokog nivoa zaposlenosti, potvrđivanje identiteta na međunarodnoj sceni, jačanje i zaštitu prava i interesa državljana država članica kroz uvođenje državljanstva Unije, očuvanje i razvoj Unije kao područja slobode, bezbednosti i pravde i očuvanje pravnih tekovina Unije.²¹ Ugovorom iz Maastrichta, potpisanim 1992.godine, kojim je stvorena Evropska unija (EU), definisane su njene institucije i to su:

- Evropski savet;
- Savet ministara;
- Evropski parlament;
- Evropska komisija;
- Evropski sud pravde i
- Ostale institucije Evropske unije.²²

Na taj način, Evropska unija utvrdila je specifičan institucionalni okvir, u cilju:

- unapređenja vrednosti,
- postizanja ciljeva,
- očuvanja interesa,
- obezbeđenja koherentnosti i efikasnosti i
- kontinuiteta svojih politika i akcija.²³
-

²¹ Davidović, S. (2021). Putevi diferencijacije u Evropskoj uniji. *Evropsko zakonodavstvo*, (76), str. 149–151.

²² Ateljević, V., et al. (2008). *Upravljanje fondovima EU*. Novi Sad: Privredna akademija, str. 15.

²³ Ilić-Gasmi, G. (2007). *Pravo i institucije Evropske unije*. Beograd: Fakultet za turistički i hotelijerski menadžment, Univerzitet Singidunum, str. 84–133.

3.3.1. Evropski savet

Evropski savet je ključna politička institucija Evropske unije (EU) koja okuplja šefove država ili vlada svih država članica EU, predsednika Evropskog saveta i predsednika Evropske komisije. Osnovan je 1974. godine, a zvanično institucionalizovan Lisabonskim ugovorom iz 2009. godine.²⁴ Njegova glavna uloga je definisanje opšteg političkog pravca i strateških prioriteta Unije. Evropski savet, u složenom spletu institucija Evropske unije, vrši trostruke funkcije:

- obezbeđuje usklađivanje opštih ekonomskih politika država članica,
- donosi odluke i
- prenosi svojim odlukama na Komisiju ovlašćenja za sprovođenje propisa.

Pored navedenih funkcija, deluje i kao glavni zakonodavni organ Unije u celini. Savet je telo u kome se neposredno izražavaju interesi država članica i predstavlja najbitniji zakonodavni organ Unije.²⁵ Evropski savet čine šefovi država i vlada zemalja članica EU, kao i predsednik Evropske komisije, a u radu im pomažu ministri inostranih poslova, kao i jedan član Komisije. Evropski savet se sastaje najmanje četiri puta godišnje u okviru samita, najčešće u Briselu, ali može se sastajati i vanredno kada to zahtevaju hitne okolnosti. Na tim sastancima donose se ključne odluke o ekonomskim i političkim pravcima EU, spoljnoj politici, bezbednosti i važnim globalnim izazovima. Predsednik Evropskog saveta, koji ima mandat od dve i po godine, predsedava sastancima i obezbeđuje kontinuitet rada institucije. Evropski savet svojim zaključcima usmerava rad drugih institucija EU i postavlja osnove za dalji razvoj evropske integracije. Nakon ovih zasedanja, Savet podnosi izveštaj Evropskom parlamentu, kao i godišnji izveštaj o ostvarenom napretku EU.²⁶

3.3.2. Savet ministara

Savet ministara Evropske unije, poznat i kao Savet Evropske unije, jedna je od glavnih institucija EU zadužena za donošenje odluka i zakonodavstvo. Sastavljen je od

²⁴ Više u: Vasilkov, Z. (2024). Evropski savet u institucionalnom okviru Evropske unije nakon Lisabonskog ugovora. *Revija za evropsko pravo*, 26(1), str. 41–56.

²⁵ Vapa Tankosić, J. (2011). *Ekonomija evropskih integracija*. Novi Sad: Fakultet za ekonomiju i inženjerski menadžment str. 100–101.

²⁶ Savet-Seviljal, E. (2002). Novosti u Evropskoj uniji. *Revija za evropsko pravo*, 4(1), str. 103–112.

ministara iz vlada država članica, pri čemu se sastav Saveta menja u zavisnosti od oblasti o kojoj se raspravlja (npr. ministri finansija za ekonomska pitanja, ministri poljoprivrede za poljoprivredne teme). Savet deluje kao zakonodavno telo zajedno s Evropskim parlamentom, usvaja zakone, koordinira politike država članica i odobrava budžet EU. Predsedavanje Savetom rotira se među državama članicama svakih šest meseci, što osigurava ravnotežu i jednakost u odlučivanju. Savet ministara je telo u kome se neposredno izražavaju interesi država članica i predstavlja najbitniji organ u zakonodavnoj procedure EU. Takođe, Savet:

- donosi konačne odluke o najvećem broju pravnih propisa EU,
- zaključuje sporazume sa stranim zemljama i
- zajedno sa Parlamentom odlučuje o donošenju budžeta EU.²⁷

Savet ministara sačinjavaju predstavnici svake države članice, koje su u rangu ministra, a odluke koje se donose u Savetu, potiču od resornih ministara, koji su ovlašćeni da obavežu vladu zemlje iz koje dolaze.

U pogledu rada Saveta neophodno je istaći da njime predsedava svaka zemlja članica u periodu od šest meseci, pri čemu se sastav Saveta menja, u zavisnosti od oblasti koja se razmatra. Podršku savetu pružaju Generalni sekretarijat, kao i Komitet stalnih predstavnika i mnogobrojne radne grupe. Savet ministara donosi odluke kroz različite metode glasanja, uključujući kvalifikovanu većinu, jednostavnu većinu i jednoglasnost, u zavisnosti od pitanja. Kvalifikovana većina, koja zahteva podršku najmanje 55% država članica koje predstavljaju najmanje 65% stanovništva EU, najčešći je način odlučivanja. Savet igra ključnu ulogu u koordinaciji politika u oblasti ekonomije, sigurnosti, pravde i spoljne politike. Takođe, zajedno s Evropskom komisijom, osigurava da države članice dosledno sprovode usvojene zakone i politike EU, čime doprinosi funkcionisanju jedinstvenog tržišta i političke kohezije Unije.²⁸

3.3.3. Evropski parlament

Evropski parlament je zakonodavna institucija Evropske unije (EU) koja predstavlja građane država članica. Evropski parlament predstavlja organ EU sa najvećim

²⁷ Ateljević, V., et al. (2008). *op. cit.*, str. 17.

²⁸ Todorović Lazić, J. (2021). Evolucija uloge Predsedavajućeg Saveta ministara Evropske unije. *Politička revija*, 70(4), str. 57.

demokratskim karakterom i najvećim legitimitetom, jer predstavljaju građane EU koji njegove članove od 1979. godine biraju neposrednim, demokratskim izborima, svakih pet godina. Njegova glavna funkcija je donošenje zakona zajedno sa Savetom Evropske unije kroz proceduru suodlučivanja. Evropski parlament je jedinstvena institucija po tome što je jedini organ EU koji se bira direktnim izborima, koji se održavaju svakih pet godina. Njegovi članovi (poslanici), poznati kao članovi Evropskog parlamenta (MEPs), predstavljaju više od 500 miliona građana iz svih država članica. Poslanici u Parlamentu predstavljaju građane Unije i svoje partije. Na taj način, poslanici nisu raspoređeni po nacionalnoj pripadnosti, nego po stranačkoj.

Parlament ima tri glavna sedišta: u Strazburu, gde se održavaju plenarne sednice, u Briselu, gde se odvija rad odbora i političkih grupa, i u Luksemburgu, gde se nalazi administracija. Osim zakonodavne uloge, Evropski parlament ima i funkciju nadzora nad radom Evropske komisije, koju imenuje i može razrešiti izglasavanjem nepoverenja. Takođe, odobrava budžet EU zajedno sa Savetom ministara, čime ima značajan uticaj na finansijske prioritete Unije. Parlament predstavlja posebno važan organ u institucionalnoj strukturi EU, pri čemu njegov efikasan rad potpomažu Generalni sekretarijat, Biro, Komiteti i radne grupe. Značaj Parlamenta proizlazi iz njegovih ovlašćenja, koja se mogu svrstati u nekoliko grupa: zakonodavna, budžetska i kontrolna. Znači, Evropski parlament igra ključnu ulogu u donošenju odluka koje utiču na život građana EU, uključujući regulisanje jedinstvenog tržišta, klimatske politike, digitalizacije i ljudskih prava. Njegova sve veća uloga u procesu donošenja odluka simbolizuje demokratizaciju i političku integraciju Evropske unije.²⁹

3.3.4. Evropska komisija

Evropska komisija je izvršno telo Evropske unije sa sedištem u Briselu, Belgija. Njena glavna uloga je predlaganje, sprovođenje i nadzor evropskih zakona i politika. Komisija predlaže zakonodavne akte Evropskom parlamentu i Savetu Evropske unije, brine o njihovoj doslednoj primeni i nadgleda kako zemlje članice primenjuju pravila EU. Osigurava i usklađuje izvršenje budžeta EU, kao i pregovara u ime EU u međunarodnim organizacijama i pregovorima.³⁰ Evropska komisija je izvršno telo koje zastupa interese

²⁹ Ateljević, V., et al. (2008). *op. cit.*, str. 19.

³⁰ Pantić, D. (2005). Evropska komisija—uloga i zadaci u procesu evropskih integracija. U: *Priručnik za školu evropskih integracija* (pp. 51-60). Centar za građansko obrazovanje (CGO), str. 53.

EU, kao celine. Komisija se sastoji od 27 komesara, po jednog iz svake zemlje članice, i predsednika Komisije. Svaki komesar je odgovoran za određeno područje politike, kao što su konkurencija, trgovina, poljoprivreda, migracije, obrazovanje i kulturu. Komisija igra ključnu ulogu u donošenju i sprovođenju različitih politika koje pokrivaju zajedničko tržište, carinu, potrošače, zdravlje, životnu sredinu, energetiku, istraživanje i inovacije.

Komesari se sastaju jednom nedeljno, u cilju donošenja odluka o pitanjima koja su iz njihove nadležnosti ili radi pokretanja inicijativa za donošenje potrebnih komunitarnih akata. U tom smislu, svaki član Komisije je zadužen za jednu ili više oblasti, koje su u nadležnosti Komisije.

Najvažnije funkcije Komisije su:

- izražavanje interesa EU;
- formulisanje predloga za nove politike Zajednice;
- predlaganje i sprovođenje usvojenog budžeta EU;
- posredovanje između država članica, radi obezbeđenja usvajanja tih predloga;
- koordinacija nacionalnih politika i staranje o primeni utvrđenih politika EU.³¹

Evropska komisija deluje kao središnja tačka za usklađivanje interesa EU, brine o međunarodnoj trgovini i nastoji osigurati sigurnost građana EU. Kroz sve ove aktivnosti, Komisija ima ključnu ulogu u oblikovanju evropskog integracionog procesa i usklađivanju politika u interesu svih zemalja članica.

1.1.3. Evropski sud pravde

Evropski sud pravde je najviši sud Evropske unije sa sedištem u Luksemburgu. Njegova glavna uloga je da osigurava doslednu primenu i tumačenje prava EU u svim zemljama članicama. Sud donosi odluke o pitanjima koja se odnose na zakonodavstvo EU, uključujući tumačenje ugovora EU, ocenu zakonitosti akata institucija EU i rešavanje sporova između država članica, institucija EU, pravnih i fizičkih lica. Sud se sastoji od jednog suca iz svake države članice i šest pravnika-generalnih advokata koji pomažu sudu u donošenju odluka. Suci su nezavisni i deluju u interesu prava EU, bez uplitanja nacionalnih interesa. Sud može odlučivati u tri različite vrste postupaka: postupcima za

³¹ Vapa Tankosić, J. (2011). *op. cit.*, str., 103–104.

tumačenje prava EU, postupcima za povredu prava koje pokreću institucije EU ili druge države članice protiv države koja nije ispunila svoje obaveze i postupcima za poništenje pravnih akata institucija EU.³² Evropski sud ima 27 sudija, koji se biraju na šest godina i njegova nadležnost je da donosi presude u sporovima koji zadiru u oblast nadležnosti Evropske zajednice. Sud predstavlja temelj efikasnog sistema pravosudne zaštite pravde i kao takav, ima ulogu vrhovnog suda.

Njegova presuda je konačna i ima jaču snagu od presude vrhovnih sudova država članica. Uloga suda je od ključnog značaja za funkcionisanje EU, s obzirom da predstavlja vrhovnog tumača konstitutivnih ugovora. Na taj način resave sporove između komunitarnih organa i država članica EU, u oblasti primene komunitarnog prava. U isto vreme, Sud ima zadatak zaštite komunitarnog prava od njegovog kršenja. S obzirom da presude Evropskog suda imaju snagu izvora prava, uloga suda nije više samo sudska, već on ima i zakonodavnu funkciju.³³ Znači, Evropski sud pravde igra ključnu ulogu u očuvanju jedinstvenosti i doslednosti prava EU. Njegove odluke imaju obavezujući karakter za sve institucije i zemlje članice EU. Kroz svoju praksu, Sud osigurava da prava građana EU budu zaštićena i da se evropsko zakonodavstvo dosledno primenjuje širom Unije.

3.3.5. Ostale institucije Evropske unije

Evropska centralna banka je uključena u listu glavnih organa EU od 01.januara 1999.godine, nakon usvajanja Lisabonskog ugovora. Ima svojstvo pravnog lica, a u vršenju svojih nadležnosti, kao i u oblasti upravljanja finansijama je nezavisna. Jedina je ovlašćena da odobrava emitovanje evra. Evropska centralna banka, kao i nacionalne centralne banke čine Evropski sistem centralnih banaka. Monetarnu politiku EU vode Evropska centralna banka i nacionalne centralne banke država članica čija je moneta evro, a njihov glavni cilj je održavanje stabilnosti cena.³⁴ Evropska centralna banka je centralna banka eurozone sa sedištem u Frankfurtu. Njena glavna uloga je očuvanje stabilnosti cena u eurozoni i osiguranje stabilnosti bankarskog sistema. Takođe, onadonosi ključne odluke o kamatnim stopama, upravlja monetarnom politikom i nadzire bankarski sektor unutar eurozone kako

³² Radivojević, Z. (2016). Sud pravde Evropske unije posle Lisabonskog ugovora. *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Nišu*, 55(73), str. 25–44.

³³ Ateljević, V., et al. (2008). *op. cit.*, str. 19–20.

³⁴ Kalkan, M. G. (2013)., *op. cit.*, str. 34

bi se osiguralo njegovo zdravlje i sigurnost i saraduje sa drugim centralnim bankama u EU i širom sveta kako bi održala međunarodnu finansijsku stabilnost.³⁵

Ugovorom o izmenama finansijskih propisa 1975.godine osnovan je Evropski računovodstveni sud, sa sedištem u Luksemburgu, a Ugovorom o Evropskoj uniji je dobio status organa EU. Njegova glavna uloga je provoditi reviziju prihoda i rashoda Evropske unije kako bi se osiguralo da su sredstva EU pravilno prikupljena, da su troškovi opravdani i da se sredstva koriste učinkovito i u skladu s pravilima. Evropski računovodstveni sud vrši revizije svih institucija, agencija i drugih organa EU, uključujući izvršne i zakonodavne tijela, kako bi pružio nezavisne i objektivne izvještaje o finansijskom stanju EU. Evropski računovodstveni sud igra ključnu ulogu u očuvanju transparentnosti i odgovornosti u upravljanju financijama EU. Njegove revizije pomažu u identifikaciji i prevenciji nepravilnosti i u poboljšanju administrativnih postupaka unutar EU. Kroz svoje izvještaje i preporuke, doprinosi jačanju povjerenja građana u učinkovito i odgovorno upravljanje sredstvima EU.³⁶

---

³⁵ Više u: Ivaz, M. (2024). Nadležnost i uloga Evropske centralne banke u svetlu savremenih izazova. *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Nišu*, 63(102), str. 259–278.

³⁶ Lopandić, D. (1999). *Ugovor o EU-Rim-Mastriht-Amsterdam*. Beograd: Međunarodna politika, str. 264.

3.4. FISKALNI MENADŽMENT EU

Fiskalni menadžment u Evropskoj uniji odnosi se na koordinaciju i upravljanje javnim prihodima, rashodima i dugom zemalja članica EU kako bi se postigla fiskalna stabilnost i održivi ekonomski rast. Ovaj proces uključuje usklađivanje budžetskih politika država članica, praćenje fiskalne discipline i primenu fiskalnih pravila postavljenih u okviru Pakta o stabilnosti i rastu. Cilj fiskalnog menadžmenta u EU je osigurati da se deficiti i dugovi države unutar predviđenih granica kako bi se sačuvala stabilnost zajedničke valute i evropskog ekonomskog prostora.³⁷ Fiskalni menadžment je nauka savremenog doba, koja se definiše kao:

- proces stvaranja poreskih i budžetskih programa za optimalno ostvarivanje fiskalnih ciljeva,
- rentabilno poslovanje javnog sektora i
- efikasno obavljanje javnih funkcija države.

U tom smislu, fiskalni, poreski, carinski i budžetski menadžment se definišu kao:

- fiskalno poslovanje države,
- razvoj javnog sektora,
- poreska struktura društva,
- upravljanje mehanizmom budžetskih institucija,
- rezultati ulaganja socijalnih i društvenih delatnosti i
- celokupni ekonomski efekat u privredi.

Glavni cilj poreskog, carinskog i budžetskog menadžmenta u fiskalnoj teoriji države je da omogući veće društveno bogatstvo i socijalno blagostanje. Period između dva svetska rata je transformisao nacionalnu državu u budžetsku državu, a delokrug vlade je postao veliki u prikupljanju sredstava za funkcionisanje javnog sektora. Sve razvijene zemlje su postale fiskalne države, s obzirom da su došle do spoznaje da nema ekonomskih ograničenja u onome što vlada može da oporezuje ili ono što potroši. Kasnije, vlada polazi od toga da nema ekonomskih granica javnim prihodima, koje je u stanju da pribavi i ona postaje “gospodar” građanskog društva, odnosno neko ko je u stanju da ga i oblikuje.

Korišćenjem poreza i carina, vlada može da izvrši redistribuciju dohotka svog društva i oblikuje društvo prema svojoj političkoj zamisli.³⁸ Evropska komisija igra ključnu

³⁷ Golubović S. (2012). *Fiskalna pravila u evropskoj monetarnoj uniji*. Niš: SKC, str. 34.

³⁸ Nikolić, A. (2008)., *op. cit.*, str. 171–172.

ulogu u praćenju fiskalnih politika zemalja članica i osiguravanju da se poštuju fiskalna pravila. Ona analizira budžetske dokumente, daje preporuke i u slučaju potrebe primenjuje sankcije na države koje ne poštuju pravila. Fiskalni menadžment u EU takođe uključuje podršku slabijim ekonomijama kroz strukturne i kohezione fondove koji pomažu u smanjenju regionalnih razlika i potiču ekonomski razvoj. Kako bi se prevazišli ekonomski šokovi i osigurao dugoročan ekonomski rast, zemlje članice saraduju na razvijanju zajedničkog pristupa fiskalnoj politici. To obuhvata razmenu informacija, usklađivanje fiskalnih politika i razvoj mehanizama za upravljanje krizama. Kroz ovaj proces, EU teži stvaranju okvira koji omogućava zemljama članicama da autonomno vode svoje fiskalne politike, ali uz koordiniranu evropsku perspektivu kako bi se postigli zajednički ciljevi ekonomske stabilnosti i rasta.

3.4.1. Menadžment javnog sektora

Javni sektor je jedan od ključnih segmenata savremene privrede. Koncentrisan u baznim oblastima i u nerentabilnim segmentima za privatni kapital, sektor javnih preduzeća je postao “štićeni segment” ekonomske politike, koja štiti savremenu privredu od usporavanja privrednih aktivnosti i deformacije tokova reprodukcije.³⁹ Dosadašnja praksa je pokazala da u poslednje vreme, narasli javni sektor, treba redukovati, jer se sužava prostor za manevrisanje u sticanju profita, u proizvodnim sektorima. U cilju smanjenja javnog sektora:

- daju se javni zajmovi,
- redukuju se porezi,
- daju se subvencije i
- beneficirane kamate.

Menadžment javnog sektora u Evropskoj uniji odnosi se na organizaciju, upravljanje i koordinaciju resursa unutar institucija i organizacija koje čine javni sektor u EU. To uključuje upravljanje ljudskim resursima, budžetom, tehničkom infrastrukturom, informacijskim sistemima i drugim resursima koji su potrebni za implementaciju evropskih politika i zakona. Menadžeri javnog sektora u EU moraju osigurati da se svi ovi resursi koriste na transparentan, efikasan i odgovoran način kako bi se postigli ciljevi Unije, kao

---

³⁹ Ristić Ž. (1998). *Fiskalni menadžment*. Beograd: Savremena administracija, str. 51

što su ekonomski rast, socijalna kohezija, zaštita životne sredine i sigurnost. Upravljanje javnim sektorom u EU suočava se s dodatnim složenostima zbog razlike među zemljama članicama i njihovih različitih političkih, ekonomskih i socijalnih okolnosti. Evropske institucije, kao što su Evropska komisija, Evropski parlament i Savet Evropske unije, saraduju kako bi koordinirale politike i osigurale harmonizaciju u upravljanju resursima. Kroz zajedničke inicijative i smernice, menadžment u javnom sektoru u EU teži stvaranju učinkovitih i održivih sistema koji podržavaju implementaciju evropskih ciljeva i osiguravaju javne usluge koje zadovoljavaju potrebe građana.

Privatna preduzeća se priključuju sektoru infrastrukture i rentabilnih javnih grana. Pomenute mere vrše redukciju javnog vlasništva.⁴⁰ U privredama razvijenih zemalja, javni sektor zauzima dominantno mesto. U Nemačkoj, Italiji i Francuskoj, javni sektor raspolaže mnogo većim potencijalom u odnosu na ostale zemlje Beneluksa.⁴¹ U sektoru investicija dominira javni sektor u Francuskoj, dok sektor poslovnog prometa dominira u javnom sektoru u Nemačkoj. U praksi zapadnoevropskih zemalja EU, nacionalizacija se pokazala kao instrument:

- socijalizacije troškova industrije i legitimnog transfera javnih dobara;
- konsolidacije industrijske baze;
- mehanizma upravljanja potražnjom i ponudom, u okviru socijalnog rasta;
- makroekonomske i sektorske politike, kao i
- podruštljavanju kapitala i štednje.

Ispoljavanje ekonomskih funkcija savremene građanske države, odvija se preko javnog sektora i javnih finansija. Fiskalni sektor preko svojih agregata, javnih rashoda i javnih prihoda, pomaže politici privrednog razvoja i politici alokacije privrednih resursa. Javni sektor i javne finansije su postali ključni mehanizmi ekonomskog intervencionizma.⁴²

Tendencija rastuće uloge javnog sektora, kao oblik vladine ingerencije u reprodukciji javnofinansijskog mehanizma, kao izraza državnog inkorporiranja u ekonomske tokove, determinisane su:

- neophodnošću reprodukcije kapitala,
- ostvarenju odgovarajuće profitne mase i
- konzerviranju postojećih klasnih odnosa.

⁴⁰ Nikolić, A. (2008)., *op. cit.*, str.173.

⁴¹ Komazec, S., & Ristić, Ž. (1994). *Monetarna fiskalna strategija*. Beograd: Glas, str. 88

⁴² Nikolić, A. (2008)., *op. cit.*, str. 174.

Državna intervencija predstavlja antitezu spontanog i stihijskog razvoja i dodatnu potenciju mehanizma funkcionisanja savremene privrede. U tom smislu, mašinerija državne intervencije postala je sastavni, organski deo celine savremenog ekonomskog sistema.

3.4.2. Instrumenti i mere poreske i budžetske politike EU

Instrumenti i mere poreske i budžetske politike u Evropskoj uniji obuhvataju niz alata i strategija koje zemlje članice koriste kako bi upravljale javnim prihodima i rashodima u skladu s evropskim fiskalnim pravilima. Poreska politika uključuje određivanje stopa poreza, vrsta poreza i njihovu primenu kako bi se generisali prihodi potrebni za finansiranje javnih usluga i održavanje fiskalne discipline. Budžetska politika, s druge strane, odnosi se na planiranje, izvršenje i kontrolu državnog budžeta kako bi se postigao balans između prihoda i rashoda, te osigurala stabilnost javnih finansija. Evropska komisija prati poštovanje fiskalnih pravila i daje preporuke za njihovu usklađenost među zemljama članicama. Jedan od ključnih instrumenata u poreskoj politici EU su zajedničke direktive i smjernice koje zemlje članice moraju poštovati kako bi osigurala usklađenost sa zajedničkim interesima i ciljevima Unije. To uključuje pravila o porezu na dodatu vrednost (PDV), akcize, direktne poreze na dobit i imovinu, kao i pravila o poreznoj konkurenciji među državama članicama. Pored toga, EU je uspostavila različite mehanizme za praćenje i analizu poreske politike kako bi se osiguralo da zemlje članice dosledno primenjuju evropske standarde. Budžetska politika u EU fokusirana je na postizanje fiskalne održivosti i ravnoteže između javnih prihoda i rashoda. Evropski semestar je glavni okvir u kojem se analiziraju budžeti zemalja članica, identifikuju fiskalne neravnoteže i daju preporuke za njihovo rešavanje. Zemlje članice sarađuju na razvoju zajedničkih pristupa za obuzdavanje deficita i duga, dok strukturni i kohezioni fondovi pomažu u smanjenju regionalnih razlika i potiču ekonomski razvoj u slabije razvijenim regionima. Kroz ove mehanizme, EU nastoji osigurati stabilnost i dugoročan ekonomski rast.⁴³

U savremenoj fiskalnoj teoriji, stabilizaciona funkcija poreza i budžeta, privlači najveću pažnju, a iz takve uloge budžeta se razvila teorija kompenzatornih finansiranja koja istražuje aktivnu ulogu budžeta u vođenju politike uravnoteženog privrednog razvoja. Stabilizaciona funkcija budžeta se zasniva na činjenici da su javni prihodi i rashodi deo

⁴³ Bećirović, S., & Totić, M. (2016). Konceptija poreske harmonizacije i poreske konkurencije u državama članicama Evropske unije. *Ekonomski izazovi*, 5(9), str. 25–43.

nacionalnog dohotka i da svaka njihova promena deluje na promene efektivne tražnje i potrošnje, ne samo proporcionalnom već i multiplikovano.

Nezaposlenost u razvijenim privredama EU se sve teže podnosi u savremenim uslovima, jer je to danas postao opšti problem savremenog sveta. Iz tog razloga, stabilizaciona funkcija poreza i budžeta dolazi sve više do izražaja, što se posebno ogleda u stalnim naporima vlada država, da se postignu: optimalni ekonomski rast, stabilnost privrede i visoka zaposlenost.

Iz pomenutog razloga se makroekonomska funkcija poreza i budžeta javlja kao dodatna funkcija, pored već poznatih:

- funkcije raspodele i preraspodele dohotka;
- alokacije resursa u privredi;
- monetarnog segmenta makroekonomije i
- drugih delova finansijskog sistema u celini.⁴⁴

Budžetska i poreska politika sastavni su delovi makroekonomske politike, odnosno predstavljaju njene najvažnije delove. Budžetskim sistemom prihoda deluje se na sve makroagregate u privredi, dok se sistemom rashoda deluje po “drugoj liniji” na makroekonomske agregate, odnosno na monetarne i fiskalne tokove. Iza ovih tokova krije se formiranje svih agregatnih odnosa i njihovog monetarnog i realnog uravnotežavanja. S tim u vezi, jasno je da budžetska politika deluje na formiranje: štednje, cene, investicije, potrošnje, platni bilans, ekonomski rast, devizni kurs, zaposlenost, kreditnu masu, kapital i dr.⁴⁵ Na osnovu navedenog, neophodno je istaći da poreska politika, kao i budžetska politika, treba prvenstveno da deluje u tri pravca: da održava visoke stope privrednog rasta; zaposlenosti i da osigura zadovoljavajuću stabilnost opšteg nivoa cena.

---

⁴⁴ Nikolić, A. (2008). *op. cit.*, str. 175.

⁴⁵ Maćešić, Dž. (1973). *Ekonomska stabilnost – uporedna analiza*. Beograd: BIGZ.

4. UPRAVLJANJE FISKALNOM POLITIKOM EU

Upravljanje fiskalnom politikom Evropske unije odnosi se na koordinaciju i usklađivanje budžetskih i fiskalnih politika među zemljama članicama kako bi se osigurala stabilnost i održivost evropskog ekonomskog prostora. Cilj je postizanje uravnoteženih budžeta, smanjenje deficita i duga te promicanje ekonomske konvergencije unutar eurozone. Evropska komisija prati fiskalnu disciplinu država članica kroz tzv. Pakt o stabilnosti i rastu, koji postavlja ograničenja za budžetske deficite i dugove, te prati Zeleni dijalog o ekonomiji i finansijama. Sankcije su predviđene za one zemlje koje ne poštuju fiskalna pravila. Fiskalna makroekonomija je sinteza dva agregatna bloka: fiskalnih rashoda i fiskalnih prihoda. Upravljanje makroekonomskom fiskalnom politikom sadrži:

- upravljanje ciljevima i instrumentima fiskalnih prihoda;
- upravljanje ciljevima i instrumentima fiskalnih rashoda, kao i
- uzajamnim delovanjem tih instrumenata, zavisno od opštih makroekonomskih ciljeva razvoja.

Odgovarajući “paket” mera i instrumenata fiskalne politike za ostvarivanje potencijalnih ciljeva, zavisi od izabranih ciljeva opšte ekonomske politike, kao i od ocene stanja i kretanja privrede. Shodno tome, u uslovima recesionih kretanja, kada je proizvodnje neelastična i kada privredni sektor snosi finansijske terete i redukovanje sopstvene likvidnosti, plaćanje poreza dalje redukuje raspoloživi dohodak. Ukoliko fiskalni rashodi brže rastu, od raspoloživog dohotka, utoliko se brže smanjuju likvidnost privrede i raspoloživi dohodak. Rast fiskalne presije redukuje dalje redukuje:

- raspoloživi dohodak;
- investicije;
- profit preduzeća i
- rast preduzeća.

Dalje vođenje takve fiskalne politike predstavlja recesiju. Iz pomenutih razloga, a u cilju sprečavanja takvog delovanja fiskalne prorecesione politike, uvode se kompenzacione fiskalne mere i to mehanizam i sistem ubrzane amortizacije, kojim se redukuje raspoloživi oporezivi dohodak, uz ostavljanje sredstava preduzećima za investicije, *sgedit d'impot* – fiskalna dedukcija od fiskalne mere i fiskalne stimulacije na duži rok. Pomenute mere se stalno primenjuju u fiskalnoj praksi EU, u vidu subvencija ili kao oblik beskamratnog zajma, preduzećima od države.

U uslovima visoke konjunktura i „pregrejanosti privrede“, ali i visoke potrošnje i kada prete inflatorna neravnoteža i nestabilnost fiskalnih parametara, blokira se progresivno širenje konjunktarnog „pregrejanja.“ Efekti smirivanja se osećaju u smanjenju likvidnosti i raspoloživog slobodnog dohotka, uz istovremenu redukciju efektivne tražnje. Ekonomska elastičnost poreza, za vreme cikličnih ekonomskih fluktuacija, opservira se sa aspekta uticaja na oporezivu materiju i sa aspekta tehnike oporezivanja. Ukoliko je oporeziva materija samo ekonomska, kao PDV, onda je osetljivost fiskalnih randmana naglašena.

Porez na potrošnju, takođe je osetljiv, kao i porez na investicione rashode. Problem privrednog rasta nalazi se u podizanju nivoa privatne štednje i formiranja kapitala. U tom smislu, uloga fiskalne politike u povećanju stope privrednog rasta, sastoji se u smanjenju potrošnje i povećanju štednje, a kroz to i uvećanju formiranja kapitala. Fiskalnim manevrima dolazi se do javne štednje, u formi budžetskog viška, za koji se pretpostavlja da će biti stavljen na raspolaganje tržištu kapitala, u vidu raznih oblika koncesionog finansiranja.

Suština funkcija poreske i fiskalne politike je upravo u tome da osigura takvu raspodelu dohotka i kontrolu potrošnje, kojom će se obezbediti prealokacija sredstava na štednju, odnosno investicije, a preko toga i na ekonomski rast. Porezi mogu delovati i na korišćenje spoljnih sredstava u pravcu privlačenja vrednosnih papira, određenih grupa fiskalnih obveznika i u pravcu uticaja na investicionu aktivnost korporacija.

Oslobađanjem od plaćanja poreza uživalaca visokih dohodaka, država može stimulatивно delovati na plasman kapitala i onda, kada je kamatna stopa niža nego kod drugih vrednosnih papira. U Francuskoj i Nemačkoj se na taj način koriste fiskalne privilegije, u cilju podržavanja rasta individualne štednje i daju posebne poreske olakšice industriji i njenim grupacijama, kao i premije za stimulacije investicija

Pomenute olakšice i premije daju se radi rešavanja problema regionalnog razvoja, odnosno u cilju privlačenja privatnog kapitala u infrastrukturne investicije.⁴⁶ Zemlje članice rade zajedno kako bi razvile zajedničke pristupe za obuzdavanje ekonomskih šokova i osigurale dugoročnu održivost fiskalnog prostora u eurozoni. Kroz ovaj proces, EU teži stvaranju okvira koji omogućava zemlje članicama da autonomno vode svoje fiskalne politike, ali uz koordiniranu evropsku perspektivu kako bi se osigurao zajednički ekonomski rast i stabilnost.

---

⁴⁶ Nikolić, A. (2008), *op. cit.*, str. 231–234.

Pored nadzora i usklađivanja fiskalnih politika, upravljanje fiskalnom politikom u EU uključuje i pružanje preporuka zemljama članicama za unapređenje fiskalne situacije i rešavanje ekonomskih neravnoteža. Evropska komisija redovno analizira budžete država članica, identifikuje potencijalne rizike i predlaže korake za njihovo smanjenje. Fiskalna politika u EU takođe ima za cilj podršku slabijim ekonomijama kroz strukturne i kohezione fondove, koji pomažu u smanjenju regionalnih razlika i promovišu ekonomski razvoj u manje razvijenim regionima. Upravljanje fiskalnom politikom u EU suočava se sa izazovima kao što su usklađivanje različitih ekonomskih ciklusa među zemljama članicama i potrebe za prilagođavanjem fiskalnih politika u kontekstu globalnih ekonomskih kretanja. Zemlje članice saraduju na razvijanju zajedničkih pristupa za obuzdavanje deficita i duga, koristeći mehanizme kao što su fiskalni kapaciteti i zajednička rezerva za podršku zemljama u finansijskim krizama. Kroz koordinirane napore, EU nastoji stvoriti stabilno i održivo ekonomsko okruženje koje podržava dugoročan ekonomski rast i socijalnu koheziju.

4.1. Upravljanje porezima i poreskom politikom EU

Upravljanje porezima i poreskom politikom EU se odnosi na koordinaciju i harmonizaciju poreskih sistema među zemljama članicama Evropske unije kako bi se smanjile porezne prepreke, osigurala pravedna konkurencija i očuvala stabilnost zajedničkog tržišta. Evropska komisija prati primenu zajedničkih poreskih pravila i politike, s ciljem smanjenja poreznih prevara, izbegavanja dvostrukog oporezivanja i promovisanja transparentnosti. Zajednička strategija obuhvata različite vrste poreza kao što su porez na dodatu vrednost (PDV), direktni porezi na dobit i imovinu, kao i akcize, te usklađivanje poreskih stopa i pravila kako bi se olakšalo kretanje roba, usluga i kapitala unutar EU. Naime, poresko usklađivanje, odnosno poreska harmonizacija podrazumeva usklađivanje poreskih sistema država članica EU, u cilju da se izbegnu nacionalne poreske mere koje bi mogle negativno uticati na funkcionisanje jedinstvenog tržišta. Na osnovu Ugovora o osnivanju EU, utvrđene su pravne norme koje su usmerene na poreze i prema njima, svaka država, članica EU, može zadržati svoj poreski sistem, ali da bude usklađen sa odlukama tela koja egzistiraju u okviru EU. Ipak, u okviru država članica, postoje određene poreske diskriminacije, a da bi se to sprečilo, potrebno je da sve države članice imaju ispravnu unutrašnju fiskalnu politiku, odnosno da u svom okviru urede fiskalne sisteme.

Takođe, da eliminišu, u svom okviru, sve poreske različitosti i barijere, koje nisu potrebne. Pomenuto predstavlja prvi uslov koji dovodi do poreske harmonizacije

Sledstveno tome, fiskalna harmonizacija se definiše kao skup mera koje su predviđene za otklanjanje navedenih prepreka, kao i za usklađivanje odnosa u sistemima država članica EU. Fiskalna harmonizacija omogućava:

- procesuiranje decentralizacije,
- utvrđuje optimalne podele fiskalnih funkcija i
- ubrzava reforme, u okviru pojedinih nivoa fiskalnih vlasti.

Ujedno, fiskalna harmonizacija predstavlja proces usklađivanja poreskog zakonodavstva koji se odvija između različitih država članica, ali i implementiranje direktiva, u različitim područjima poreskog prava EU. Svakako, harmonizacija poreza ne može sama sebi biti cilj, već je potreban proces u kome se primenjuju određene mere i instrumenti, koji prate i kontrolišu utvrđene ciljeve. Iz tog razloga je neophodno razlikovati:

- direktne, odnosno neposredne, poreze - kod kojih teret snosi i neposredno plaća poreski obveznik;
- indirektne, odnosno posredne, poreze – koji se razrezuju na proizvodnju ili potrošnju, te ih plaćaju poreski obveznici, ali njihov teret snose krajnji konzumenti.⁴⁷

Na osnovu navedenog, važan segment fiskalnog menadžmenta predstavlja upravljanje porezima i poreskom politikom. Iz pomenutog razloga, Komisija EU je već u „prvoj fazi“ pokušala da usmerava nacionalne poreske sisteme u pravcu zajedničkih ciljeva, jer su tadašnje smernice, prema sporazumu, postavljale samo pravne okvire, prema kojima su članice EU bile obavezne da se uključe u svaki nacionalni poreski sistem.

Nove poreske smernice Komisija EU usmerile su se na proces unifikacije i integracije poreskih sistema zemalja članica i do sada je ujednačavanje poreza na promet (poreza na dodatu vrednost) postiglo značajne rezultate, u politici poreske harmonizacije EU. Ipak, u oblasti direktnih poreza učinjeno je malo, zbog ograničavanja manevarskog prostora za slobodno delovanje nacionalnih poreskih politika. Pitanja iskustva sa ujednačavanjem sistema posrednih poreza, dovela su do mišljenja da oporezivanja prihoda od rada, kao i oporezivanja kod privatnih zarada nacionalne različitosti na nivou EU, ne mogu biti ujednačene, zbog slobode premeštanja radne snage, na evropskom tržištu. S

---

⁴⁷ Bećirević, S., & Totić, M. (2016). Konceptija poreske harmonizacije i poreske konkurencije u državama članicama Evropske unije, *Ekonomski izazovi*, 5(9), str. 28–29.

druge strane, smanjenje poreskih stopa kod korporacijskih poreza, u okviru poreskih reformi zemalja OECD i EU, daju nove fiskalne smernice, odgovarajuću za poresku harmonizaciju, kao i unifikaciju fiskalnih parametara.

Za sve članice EU veoma značajno pitanje je kako tretirati učešća u inostranim filijalama, na koje se ne primenjuju regularni porez na dobit korporacije. U tom slučaju, korporacije, koje pod njih spadaju, podležu pod regularne poreze na korporacije, koji su uspostavljeni u zemlji, u kojoj ove filijale imaju sedište. U današnje vreme, postoji veliki broj poreskih stopa i poreskog nivoa opterećenja društvenog proizvoda, što značajno utiče na konkurentnost, ali i konačnu cenu proizvoda i usluga. Nakon što je uvedena jedinstvena valuta u državama EU, aktuelizovana je ideja, kao i inicijativa, da se usaglase poreske politike, posebno porez na višak vrednosti.

Porezi i poreska politika u EU igraju ključnu ulogu u očuvanju makroekonomske stabilnosti i fiskalne discipline. Zemlje članice saraduju na razvijanju zajedničkih pristupa kako bi se prevazišle poreske prakse koje narušavaju fer konkurenciju, poput poreznih oaza i niskih stopa oporezivanja. Evropska komisija takođe radi na osiguravanju da zemlje članice primenjuju poreske propise koji su usklađeni s evropskim pravilima kako bi se smanjio rizik od poreskog utaje i povećala poreska disciplina. Kroz ove napore, EU teži stvaranju održivih fiskalnih politika koje podstiču rast i zapošljavanje, dok istovremeno čuvaju jedinstveno evropsko tržište.⁴⁸

Reforma finansijskog sektora, u razvijenim tržišnim privredama, rezultat je velikih promena privrednog mehanizma, što inkorporira:

- Internacionalizaciju finansija i bankarstva;
- Liberalizaciju i deregulaciju;
- Tehnološke inovacije i globalizaciju;
- Sveobuhvatan proces privatizacije i ograničavanje javnog sektora i
- Integralan pristup poreskim reformama.

U današnjoj ekonomskoj praksi, javni sektor ostaje i dalje značajan i dominantan, ukoliko se sagledava preko učešća glavnih agregata ovog sektora, u društvenom proizvodu.

Poseban značaj javnog sektora ogleda se u tome što je porastao i sa javnim dugom, prelazi visinu društvenog proizvoda. Kao novi ciljevi makroekonomske politike, koji se postavljaju, uz uvažavanje privatnog sektora, javljaju se:

- liberalizacija tržišta i trgovine i deregulacije ekonomskog života;

---

⁴⁸ Shevlin, T., Shivakumar, L., & Urcan, O. (2019) Macroeconomic effects of corporate tax policy. *Journal of Accounting and Economics*, 68(1), p. 12.

- drastično smanjenje državnog aparata i javnih rashoda;
- privatizacija javnog sektora.

Privatizacija je otvorila novi put matičnog kapitala, ali i stalnog prestrukturiranja novog kapitala u korist investicija. S druge strane, stabilizacija spoljnog duga ostvarena je jakim pretvaranjem duga u dolarski kapital u preduzećima, koja se privatizuju, što je dovelo do povlačenja nacionalnih fondova. Uplitanje vlade, potčinjenost malih kompanija, monopol, poreske presije, postepeno se smanjuju, a sama uloga države slabi, što predstavlja glavni cilj: privatizacije, deregulacije i liberalizacije. Iz pomenutih razloga pristupilo se poreskim reformama u EU i u periodu od 1996-2006.godine zapadnoevropske zemlje izvršile su poreske reforme i već daju predviđene rezultate.⁴⁹ Suština reformi poreskog sistema je:

- dodatno redukovati javnu potrošnju i prestrukturirati sveukupni javni sektor;
- utvrditi prioritete u zadovoljenju javnih potreba;
- uvesti kofinansiranja i privatizacije određenih javnih službi i
- korišćenje alternativnih metoda ponude javnih dobara u procesu savremene privatizacije.

Značaj određenih oblika poreza razvijenih privreda EU, u ukupnim poreskim prihodima, ukazuje na značaj poreza, koji omogućava prikupljanje sredstava za finansiranje javne potrošnje. U tom smislu, poreska reforma se može se usmeriti na izmenu kompletne poreske strukture.

Svakako, usklađivanje poreske strukture, ali njeno globalno usmeravanje, važna je smernica kvaliteta poreske i uopšte, ukupne fiskalne reforme. Sledstveno tome, sprovedene poreske reforme dale su predviđene socijalne i ekonomske rezultate, jer su bile usmerene na:

- direktne poreze;
- ukidanje fiskalnih olakšica;
- proširenje poreskih osnovica;
- povećanje poreskih stopa i
- ukidanje velikog broja fiskalnih podsticaja.

S tim u vezi, promene na direktnim porezima, dovele su do promena i u oblasti indirektnih poreza.⁵⁰ Osnivači fiskalnih promena bili su motivisani principom poreske neutralnosti i u tom smislu, neutralnost je fiktivno funkcionisala, do momenta, dok vlade

⁴⁹ Ristić, K., & Ristić, Ž. (2014). *Fiskalna ekonomija i menadžment javnog sektora*. Beograd: EtnoStil, str. 450-452

⁵⁰ Boja, A., & Alibegović, P. (2008). *Javne finansije lokalnih zajednica*. Zagreb: Školska knjiga, str. 28.

nisu progurale svoje namene. S obzirom da cilj neutralnosti izaziva porast učešća prihoda u društvenom proizvodu, poreska reforma ima postavljena dva glavna cilja: podsticanje i pravednu raspodelu stvorenog bogatstva. Poreska reforma, sa ovako postavljenim ciljevima, treba da dovede do: podsticanja rasta kapitala i akumulacije, stimulanja inovacija i do smanjenja ukupnog poreskog opterećenja.

S druge strane, poreska reforma treba na najbolji način, da preuredi strukturu ukupnog poreskog sistema, posebno imajući u vidu, značaj i ulogu direktnih i indirektnih poreza u ukupnom oporezivanju.⁵¹

4.1.1. Promene direktnih i indirektnih poreskih oblika u procesu reformi fiskalnog sistema EU

U cilju slobode kretanja ljudi, kapitala i roba, kao i funkcionisanja jedinstvenog tržišta, posebno je značajan fiskalni sistem EU, s obzirom da EU nema utvrđene jedinstvene poreske stope i u tom smislu, vrši se ujednačavanje, u pogledu određenih poreskih oblika.⁵² Shodno tome, u poslednje vreme akcenat je usmeren na analizu posledica fiskalnih deficit, jer se njihov rast javlja u kontinuitetu, u savremenim budžetima i kao takvi, postali su konstantna pojava u modernim finansijama.⁵³

Zbog ovakve situacije, da bi se rešio problem budžetskog deficit, u EU nastoji se, da se spreči neekonomsko prelivanje deficita, od jedne, ka drugoj članici EU, kao i raspodela sredstava, u korist neopravdane potrošnje, a na štetu investicionih aktivnosti. U tom smislu, EU je usmerila pažnju na određene stepene fiskalne harmonizacije, koja je zasnovana na glavnim principima jedinstvenog tržišta.

Dakle, indirektni i direktni poreski oblici, u procesu harmonizacije, a u skladu sa slobodnom konkurencijom, doprinose zajedničkom fiskalnom standard. Svakako, činjenica je da decentralizovana fiskalna politika, negativno utiče na fiskalni suverenitet EU, što dovodi do toga da se konstantno analiziraju pravila, koja su utvrđena, kao i kriterijumi, dati u zajedničkoj normativi. Fiskalne reforme su podudarne sa glavnim ciljevima makroekonomske politike u odnosu na:

- održivi razvoj,
- dinamičan privredni rast,

⁵¹ Jelčić, B. (2006). *Javne finansije*. Zagreb: Informator, str. 45

⁵² Miletić, V. (2015)., *op. cit.*, str. 86.

⁵³ Dimtriјеvić, B., & Fabris, N. (2007). *Ekonomska politika*. Beograd: Ekonomski fakultet.

- slobodnu konkurenciju,
- ekonomsku stabilnost,
- racionalizaciju javne potrošnje,
- produktivno zapošljavanje,
- smanjenje poreskog opterećenja,
- socijalnu politiku i
- zaštitu životne sredine.

Iz tog razloga, reforme u pogledu fiskalnog sistema su neophodne, zbog: optimalne alokacije privrednih resursa, raspodele dohodaka, stabilizacije i ekonomskog razvoja. Reformom se, takođe, smanjuju, odnosno otklanjaju poreske barijere, ali i realizuju glavni makroekonomski ciljevi na jedinstvenom tržištu. Zato se procesi fiskalne harmonizacije, kao i koordinacije, nastavljaju, uz poštovanje principa fiskalne konkurencije, pri čemu je neophodno ostvarivati veći stepen koordinacije fiskalnog sistema i smanjenja fiskalnih pritisaka, do koji dolazi zbog niskog stepena poreske konkurencije. Međutim, glavni problem u postupku harmonizacije određenih poreza predstavlja funkcionisanje poreskih sistema, u oblasti nacionalne ekonomije, te se u današnje vreme: sprovode reforme neposrednih i posrednih poreskih oblika i insistira na usvajanju modernih fiskalnih strategija. Na taj način se, radi podsticanja principa slobodne konkurencije, usaglašavaju sistemi indirektnog oporezivanja u procesu harmonizacije. Ovo je posebno istaknuto u odnosu na akcize, ali i porez na dodatu vrednost i zbog toga je u EU prihvaćen veliki broj poreskih direktiva, u oblasti indirektnog oporezivanja. Ipak, neophodno je istaći, da su pojedine države članice nespemne da prihvate viši stepen harmonizacije poreza na dodatu vrednost. U određenim državama EU postoje razlike u akciznim stopama, te su maksimalne akcizne stope i do nekoliko puta veće, u određenim državama, od utvrđene minimalne stope. Takođe, potrebno je napomenuti, da negativni efekti velikih razlika u akciznim sistemima, ugrožavaju funkcionisanje jedinstvenog tržišta.⁵⁴

U pogledu fiskalne harmonizacije direktnih poreskih oblika, u EU ne postoji neposredan pravni osnov za tu vrstu harmonizacije, već se ona odvija na nivou država članica.⁵⁵ Smanjenje postojećih razlika, u ovom sistemu oporezivanja, dovodi do stvaranja uslova za:

- slobodno funkcionisanje tržišta,

⁵⁴ Miletić, V. (2015)., *op. cit.*, str. 87–88

⁵⁵ Lapandić, D. (1999). *Ugovor o osnivanju EU*. Beograd: Službeni list, str. 109

- smanjenje nezaposlenosti,
- stabilizaciju i
- privredni razvoj.

U samom postupku fiskalne harmonizacije, insistira se na očuvanju stepena postojećih prihoda i javne potrošnje. Stav koji dominira u EU, a koji ističu pojedini autori, navodi da harmonizacija poreskih stopa utiče na smanjenje poreske konkurencije i usporavanje privrednog rasta. Proces harmonizacije direktnih i indirektnih poreskih oblika mora se uvažavati kroz osnovne principe jedinstvenog tržišta, ali i kroz posledice poreske konkurencije u poslovanju, na globalnom tržištu.

• Oporezivanja dobiti preduzeća i imovine, odnosno harmonizacija direktnih poreskih oblika u fiskalnim reformama, prevashodno se vrši pomoću usvojenih komunitarnih akata u EU. Glavni ciljevi harmonizacije u pomenutim komunitarnim aktima, odnose se na:

- eliminisanje dvostrukog oporezivanja u međukompanijskim isplatama dividendi, kamata i autorskih naknada;
- arbitražne postupke prema povezanim kompanijama;
- zajednički sistem oporezivanja kapitalnih dobitaka, po osnovu statusnih promena;
- otklanjanje štetne poreske konkurencije, kod poreza na dobit korporacija;
- obezbeđenje jednakog poreskog tretmana malih i srednjih preduzeća i
- rezidentnih i nerezidentnih fizičkih lica.⁵⁶

U EU se primenjuje dualni sistem, s obzirom da se, s jedne strane, dohodak od kapitala oporezuje proporcionalnim, a dohodak od rada progresivnim stopama, s druge strane, uz praćenje specifičnosti koje se odnose na dohodovne grupe i stope u sistemima pojedinih država. Kao što je istaknuto, u EU ne postoji neposredan pravni osnov fiskalne harmonizacije direktnih poreskih oblika, već se ona saglasno fiskalnom suverenitetu, odvija na nivou država članica. S tim u vezi, u EU nije prihvaćena harmonizacija poreza na dohodak, te se ova vrsta oporezivanja nalazi u nadležnosti određenih država. Zbog takve situacije, prihvaćena je teza da harmonizacija poreza na dohodak nije važna u funkcionisanju jedinstvenog tržišta. U EU je prisutno proširivanje poreskih osnovica, uz sistem olakšica, kao i smanjenje stopa poreza na dohodak građana. Ipak, u novije vreme, javljaju se teškoće u oporezivanju međudržavnih zarada i dohodaka od kapitala. Takođe,

⁵⁶ Miletić, V. (2015), *op. cit.*, str. 88–89.

dolazi do ograničavajuće mogućnosti oporezivanja dobiti u okviru: privrednih društava i deoničara.

Ograničavajuća mogućnost oporezivanja dobiti javlja se uz poreske stope koje su proporcionalne, ali i uz olakšice, koje se javljaju u vidu razvijenog sistema. Način utvrđivanja osnovice poreza na dobit korporacija, uslovljava konkurentnost poreskog sistema. U današnje vreme, teži se uvođenju stope, koja bi bila jedinstvena za sva društva kapitala, te je u EU usvojen veliki broj direktiva, u odnosu na:

- statusne promene kompanija,
- oporezivanje profita, kamata i autorskih naknada,
- međudržavnu razmenu akcija,
- raspodelu dividendi i profita,
- transfere imovine,
- poreske informacije,
- dvostruko oporezivanje,
- optimalnu poresku konkurenciju i
- efikasno upravljanje.

Time je uspostavljen jedan sistem oporezivanja kamata, kao i autorskih naknada, u okviru kompanija, koje su iz različitih država. Zbog održavanja sistema konkurencije, ali i rasta, teži uspostavljanju zajedničkih odluka u pogledu na osnovice poreza na dobit preduzeća, ne samo jedinstvene, već i konsolidovane osnovice. EU teži da se ukine fiskalna suverenost država članica, na tome čak i insistira i nastoji da se stvori, u dugoročnom period, jedinstveni fiskalni sistem.

U vezi pomenutog, važno je istaći, da su danas u EU uspostavljeni: sistemi delimične poreske kooperacije u oporezivanju dobiti, kao i različite vrste poreza na imovinu, u odnosu na razne vrste poreskih objekata.

Poreske olakšice se retko primenjuju, kada je u pitanju oporezivanje imovine, po pravilu, proporcionalnim poreskim stopama. Porez na imovinu imaju veoma mali značaj u fiskalnim sistemima EU.⁵⁷

Sva pomenuta pitanja, značajna su za države, koje u budućem periodu, treba da pristupe EU. Mnogi stručnjaci, iz oblasti ekonomije, shvatanju da bi svaka država trebala da svoju fiskalnu politiku vodi na najbolji mogući način, te u tom smislu, fiskalna harmonizacija nije potrebna. Time bi sve države članice EU poreska pitanja uredila na

---

⁵⁷ *Ibidem*, str. 93–94.

identičan način. Ipak, s obzirom na činjenicu da danas postoje velike razlike u razvoju država članica EU, prema stručnjacima, upravo te razlike bi, prema njima, stvorile distorzivne obrasce potrošnje. Na taj način bi korporacije, koje su velike, uticale na države, koje su u razvoju, da uđu u sistem u kome se postoji poresko nadmetanje. Ovo bi svakako jakim kompanijama smanjilo npr. porez na dodatu vrednost (PDV). Svi pomenuti argumenti stručnjaka mogu biti političke, međutim i ekonomske prirode.

Ono što ostaje kao činjenica je svakako, da bi se sistem zajedničke poreske politike odnosio na neposredne poreze, pošto ovi porezi utiču direktno na kompletan sistem funkcionisanje zajedničkog tržišta.⁵⁸

U današnjim, savremenim, državama uveden je porez na dodatu vrednost, koji je ujedno i glavni izvor javnih prihoda. Reforme koje su se javile u oblasti indirektnih poreza, dovele su do promena u pogledu poreza na dodatu vrednost, kao i akciza.

Zbog potrebe da se harmonizuju indirektni porezi, što se posebno odnosilo na porez na dodatu vrednost, došlo je do usvajanja velikog broja komunitarnih akata. Pomenutim aktima uspostavljen je su mere u cilju sprečavanja poreske evazije, takođe, uspostavljeni su i rokovi razmene međunarodnih informacija, u pogledu na porez na dodatu vrednost.

U novijim procedurama, u primeni je sistem, koji je zasnovan na principu odredišta. U tom smislu, ovaj princip je doveo do toga, da je oporezovan uvoz iz drugih zemalja, a oslobođen izvoz iz Evropske unije, što je dovelo do problem u trgovini, koja se javlja u pograničnom delu, kao i lokaciji kupaca i pravnom statusu.

Međutim, nakon što je uveden porez na dodatu vrednost, u svim zemljama je došlo do ostvarivanja većih javnih prihoda, u odnosu na principe oporezivanja prihoda, koji su ranije bili ustanovljeni. Važno je navesti da je učešće indirektnih poreza u ukupnim prihodima u pojedinim državama EU u 2000. godini iznosilo je od 27,3 %, (Nemačka), do 48,9 %, (Island). S druge strane, učešće direktnih poreza u ukupnim prihodima u 2012. godini iznosilo je od 29,2 % (Nemačka) do 55,3 % (Bugarska). U određenim državama članica EU su u primeni različite stope poreza na dodatu vrednost. Standardne stope kreću se od 15 % (Kipar i Luksemburg) do 25 % (Švedska, Danska i Mađarska). Učešće poreza na dodatu vrednost u određenim državama EU iznosilo je 2000. godine od 5,5 % (Kipar) do 10,6 % (Island). S druge strane, učešće poreza na dodatu vrednost, u ukupnim poreskim prihodima u određenim državama EU iznosilo je 2000. godine od 14,3 % (Luksemburg) do 28,6 % (Island).

---

⁵⁸ Bećirević, S., & Totić, M. (2016)., *op. cit.*, str. 32.

Važan instrument u fiskalnim sistemima država članica EU predstavljaju akcize. Oslobođanje od akciza u EU odnosi se na posebne izuzetke od oporezivanja akcizama za određene proizvode i transakcije u okviru Evropske unije. Akcize su porezi na proizvode kao što su alkohol, duvan, energija i električna energija, ali EU omogućava određene izuzetke kako bi se podržale specifične političke i ekonomske potrebe zemalja članica. Oslobođanje od akciza može biti odobreno za određene sektore, kao što su poljoprivreda, prevoz i zaštita životne sredine, kako bi se olakšala konkurentnost i ekonomski rast u ovim oblastima. Ovi izuzeci pomažu u očuvanju zajedničkog tržišta i pružaju fleksibilnost u kreiranju poreskih politika na nacionalnom nivou.⁵⁹ Kao takve, akcize se javljaju radi ostvarivanja ciljeva:

- fiskalne politike;
- socijalne politike;
- racionalizacije energetske tražnje;
- zaštite životne sredine i
- ublažavanja regresivnih efekata poreza na dodatu vrednost.

U okviru EU, oslobođanje od akciza je takođe povezano s administrativnom procedurom koja omogućava jednostavniji i jeftiniji način prevoza i trgovine oporezovanim proizvodima između država članica. Ove mere pomažu u smanjenju birokratskih prepreka i olakšavaju trgovinu unutar EU. Kroz ovaj sistem, EU teži očuvanju fiskalne discipline, ali istovremeno omogućava fleksibilnost potrebnu za podršku različitim ekonomskim sektorima i specifičnim regionalnim potrebama. Prihodi koji se stižu od akciza, u javnim приходима država EU, imaju veliki značaj. te je u cilju harmonizacije njihovog sistema, usvojen veliki broj direktiva i na taj način utvrđena jedinstvena lista akciznih proizvoda. Pri tome, određene države mogu da uvode akcize i na neke druge proizvode.

Ipak i u pogledu akciza, postoje razlike u njihovim stopama, u određenim državama članicama EU, što dovodi do otežavanja u samom procesu harmonizacije. Direktive sadrže stavove, do kojih se došlo zajedničkim istupanjem, a koje se odnose na:

- predmet oporezivanja,
- obaveze plaćanja,
- subjekte,
- teritoriju primene,
- minimalne stope i

⁵⁹ Dečković, S. (2018). Harmonizacija poreza u Evropskoj uniji. *Ekonomski izazovi*, (13), str. 91.

- sistem akciznih olakšica.

U pogledu oslobađanja od akciza, značajno je napomenuti da se one ne plaćaju na aerodromima i lukama u EU. Takođe, ovaj poreska oslobađanja, saglasno usvojenim sporazumima, odnose se i na diplomatska, kao i na konzularna predstavništva.

Kada je reč o fizičkim licima, akcize se naplaćuju u državi odredišta, pri čemu mora postojati određeni limit, koji se tiče količine proizvoda, za koju se vrši postupak nabavke iz ostalih država. Akcize u EU plaćaju se u zemlji destinacije, pri čemu se koriste akcizne markice. Za akcizne stope u državama članicama EU, važi pravilo da nema propisanih jedinstvenih, stopa, nego minimalnih, u odnosu na određene proizvode. U EU, u cilju smanjenja poreske evazije, proširena je informativna saradnja, kao i obrada važnih podataka u sistemima akciza. Postupak harmonizacije u EU razvija se u pravcu:

- poreza na uvećanje kapitala,
- oporezivanja teretnih vozila i
- drugih indirektnih poreza.

Na osnovu Direktive iz 2009. godine, započet je postupak harmonizacije poreza na uvećanje kapitala i da bi se očuvala konkurentnost na zajedničkom tržištu zabranjena je, uz neke izuzetke, primena ovog poreza. Nije prihvaćeno ni indirektno oporezivanje uvećanja kapitala korporacija, a u poslednje vreme se posebno zagovara zabrana indirektnog oporezivanja pozajmljivanja kapitala i izdavanja hartija od vrednosti.

Naknade na kapital, naplaćuju se u cilju izbegavanja dvostrukog oporezivanja u centrima korporacija u periodu kapitalnih ulaganja, a kompanije u socijalnoj i kulturnoj oblasti, kao i društva sa neograničenom odgovornošću imaju olakšice u fiskalnom sistemu EU.⁶⁰

4.2. Efekti poreske i carinske politike EU

Poreska i carinska politika Evropske unije igraju ključnu ulogu u oblikovanju ekonomskog okruženja i uticaju na svakodnevni život građana zemalja članica. Poreska politika EU obuhvata koordinaciju različitih poreskih sistema zemalja članica kako bi se stvorio uravnotežen i funkcionalan poreski okvir. Porezi na dobit, dohodak i imovinu, kao i akcize, usklađeni su kako bi se smanjile porezne prepreke za poslovanje i podržao slobodan

⁶⁰ Bećirević, S., & Totić, M. (2016)., *op. cit.*, 98.

protok roba, usluga i kapitala unutar Unije. Cilj je smanjenje nejednakosti među državama članicama kroz pravedniju raspodelu poreskog tereta, promocija investicija i očuvanje konkurentnosti na globalnom tržištu.⁶¹

U državama članicama EU, porezi prestaju da budu samo finansijski instrument za mobilizaciju finansijskih sredstava, potrebnih državi i postaju jedan od najsnažnijih i najrazvijenijih instrumenata u vođenju određene ekonomske i socijalne politike države.

Oporezivanje je u prvom redu, postalo sredstvo veće ili manje intervencije, usmerene na delovanje, na konjunkturu i razvoj privrede. Porezi postaju jedno od najsnažnijih sredstava za preraspodelu nacionalnog dohotka na pojedine subjekte, s jedne strane i sa druge strane, na različite oblike potrošnje ili na akumulaciju, odnosno štednju.⁶²

U državama članicama, ekonomska dejstva oporezivanja polaze od aspekta odgovornosti države, kao organizovanog dela društva za celokupan ekonomski, socijalni, kulturni i naučni razvoj.

Porast fiskalne presije poreza i carina je praćen personalizacijom poreza, kao i selekcijom poreskog opterećenja, preko sledećih elemenata:

- selektivne upotrebe poreskog i carinskog zahvatanja;
- izražavanja dva osnovna principa: principa oporezivanja konkretne situacije poreskog obveznika i principa jednog poreskog tereta;
- veće progresije oporezivanja imovine i prihoda od imovine;
- oslobađanja minimum egzistencije u svim poreskim sistemima.

Direktno delovanje na nacionalni dohodak se ostvaruje direktnim porezima, kojima se neposredno deluje na raspoloživi dohodak.

Fiskalna presija poreza i carina se može tretirati različito – u odnosu na privredu u celini, u odnosu na oblast i grane, u odnosu na individualnog poreskog obveznika i dr. Granica poreskog opterećenja je različita i direktno zavisi od privrednih kretanja, brojnih socijalnih, političkih i trenutnih uslova, kada fiskalno opterećenje može dosta da se poveća i da poreski obveznici ne pružaju otpor.

Povećanjem poreza, kod nosioca dohotka, smanjuje se raspoloživi dohodak. Ukoliko bi se niže dohodne grupe oporezuju višim stopama, dolazilo bi do opadanja potrošnje i novog pada dohotka.

Indirektno delovanje poreza se ogleda u oduzimanju od određenih subjekata i davanju drugim subjektima. Povećanje poreza multiplikativno negativno deluje na dohodak

⁶¹ Lakić, D. (2021). Razvoj, kreiranje i klasifikacija politika Evropske unije. *Sui generis*, (8), str. 89–103.

⁶² Komazec, S., & Ristić, Ž. (1997). *Monetarne i javne finansije*. Beograd: Čigoja, str. 476.

i zaposlenost, bez obzira na činjenicu da država tako primljena sredstva troši preko javnih rashoda ponovo u privredu.

Delovanje poreza i carina na nacionalni dohodak, zavisi od sledeća četiri elementa:

- da li su sredstva prikupljena direktnim ili indirektnim porezima;
- od vremenske nepodudarnosti između čina prikupljanja sredstava i potrošnje prikupljenih sredstava;
- da li se prikupljena sredstva zadržavaju neutrošena u bužetu ili se troše;
- od usmeravanja sredstava iz budžeta.

U državama članicama EU porezima se deluje na izmenu ekonomske strukture privrede. Višestruko delovanje poreza na strukturu privrede ogleda se kroz:

- brži ili sporiji razvoj određenih grana,
- razmeštaj kapaciteta,
- preusmeravanje tražnje sa uvoznih na domaće proizvode,
- indirektno delovanje na platno-bilansne odnose,
- između strukture proizvodnje i dislokaciju,
- delovanje na strukturu cene proizvodnje, s obzirom na to da fiskalne beneficije dovode do sporijeg ili bržeg razvoja grana privrede i utiču na njihov položaj na tržištu u primarnoj, sekundarnoj i tercijalnoj raspodeli i
- izmenu strukture zaposlenosti.

Carinska politika EU se fokusira na stvaranje zajedničkog tržišta bez unutrašnjih carinskih barijera i sa zajedničkim pravilima za uvoz i izvoz. Kroz usklađene carinske tarife i procedure, EU smanjuje troškove trgovine i povećava transparentnost u međunarodnoj trgovini. Carinske politike pomažu u zaštiti evropskih tržišta od uvoza niskokvalitetne robe i podržavaju ekonomski razvoj manje razvijenih regija kroz smanjenje carinskih stopa za ključne proizvode. Ovi mehanizmi pomažu u očuvanju makroekonomske stabilnosti i podržavanju održivog ekonomskog rasta unutar Unije. Efekti poreske i carinske politike u EU se ogledaju u smanjenju barijera za trgovinu, povećanoj privlačnosti evropskih tržišta za investitore i boljoj zaštiti interesa potrošača. Suštinu poreske i carinske politike treba posmatrati u manjoj, odnosno većoj usmerenosti i uspešnosti u destimulisanju ili stimulanju investicija. Upravo su investicije glavni pokretač ekonomskog i društvenog razvoja, svake zemlje.

Porezi na investicije imaju višestruki uticaj, jer ukoliko se počne stimulisati investicije, tada se za određeni vremenski period vrši blaze oporezivanje ili povećanje dela dohotka, koji se usmerava u investicije.

Uvodi se i premija za ulazak u novu investiciju, pogotovo kada poslovni izgledi slabe ili je reč o recesiji i padu.

U velikom broju država članica EU zakonski se uvodi i ubrzana amortizacija, prema kojoj se određene investicije otpisuju po povišenoj stopi, što investitoru, u pogledu efekata, predstavlja besamatni kredit. Ubrzana amortizacija smanjuje osnovicu dohotka za raspodelu, a to je redukovana osnovica za oporezivanje.⁶³

4.2.1. Efekti poreske i carinske politike na zaposlenost

Poreska i carinska politika Evropske unije imaju značajan uticaj na zaposlenost u zemljama članicama. Porezi i akcize mogu oblikovati način na koji se raspodeljuju resursi i oporezuju različiti sektori privrede. Visoki porezi na rad mogu smanjiti konkurentnost preduzeća i smanjiti ponudu radnih mesta, dok niži porezi mogu olakšati zapošljavanje i povećati privlačnost tržišta rada za radnike. Takođe, poreska politika može uticati na odluke preduzeća o investiranju i širenju poslovanja, što direktno utiče na zapošljavanje. Usklađivanje poreskih stopa unutar EU pomaže u očuvanju pravednije konkurencije i omogućava bolji pristup radnim mestima u različitim regionima. Carinska politika, s druge strane, igra ključnu ulogu u oblikovanju trgovinskog okruženja unutar EU. Oslobođanje od carina može povećati konkurentnost preduzeća i omogućiti lakši pristup tržištima za evropske proizvode. To može rezultirati većom potražnjom za radnicima u sektorima koji su izloženi međunarodnoj konkurenciji, kao što su proizvodnja, poljoprivreda i usluge. Carinska politika može takođe imati učinak na zaštitu unutrašnjeg tržišta i lokalnih radnih mesta od niskokvalitetne uvozne robe koja bi mogla smanjiti zapošljavanje u određenim sektorima. Kroz smanjenje carinskih stopa i olakšavanje trgovinskih procedura, EU podržava dinamično tržište rada. S obzirom na globalizaciju i mobilnost kapitala, efekti poreske i carinske politike na zapošljavanje su složeni i višestruki. Porezi i carine utiču na odluke preduzeća o investiranju, proširenju poslovanja i zapošljavanju novih radnika. Kroz koordinirane napore za usklađivanje poreskih i carinskih pravila, EU teži stvaranju okruženja koje podržava ekonomski rast i održivo zapošljavanje. Cilj je smanjiti prepreke

⁶³ Nikolić, A. (2008), *op. cit.*, str. 241–243.

za trgovinu i ulaganja unutar EU kako bi se poboljšala konkurentnost evropskog tržišta rada i stvorila nova radna mesta. Kroz ove politike, EU nastoji postići uravnotežen ekonomski razvoj i stabilnost na tržištu rada.⁶⁴ U savremenim privrednim sistemima, poreski i carinski prihodi i rashodi su važni segmenti fiskalne politike, u funkciji povećanja produktivnosti i smanjivanja nezaposlenosti. Redukcija fiskalnog opterećenja povećava akumulaciju za alimentiranje investicionih projekata, zbog povećanja proizvodnih kapaciteta i otvaranja novih radnih mesta. U nedovoljno razvijenim područjima posebnim fiskalnim podsticajima promoviše se politika zapošljavanja. Uvođenjem nižeg poreza na lični dohodak i značajnim poreskim olakšicama i oslobođanjima privlači se visokostručni kadar za rad u nerazvijenim područjima.

- S druge strane, u razvijenim industrijskim državama članica EU regresiranjem iz budžetskih sredstava postojećih radnih mesta zaposlenih, sprečava se porast zaposlenosti. Subvencije se daju za neformalna radna mesta i socijalno zapošljavanje.

Socijalizacijom određenih segmenata društvene reprodukcije, odnosno povećanjem javnog sektora, veće su mogućnosti za zapošljavanje i sprečavanje nezaposlenosti. Izgradnjom objekata društvenog standard, kao i ekonomske infrastrukture, podiže se nivo zaposlenosti.

Širenjem javnih funkcija države, fondova i javnih službi, povećavaju se mogućnosti zapošljavanja. S tim u vezi, prema potrebama privrede, prekvalifikacijom i dokvalifikacijom radnika, stvara se novi kadar.

U okviru fondova obrazovanja, stručnim obrazovnim programima stvara se visokostručni kadar za potrebe privrednih i vanprivrednih delatnosti i eliminišu deficitarna i suficitarna stanja zaposlenosti. Primena naučnoistraživačkih rezultata rada u novoj tehnici i tehnologiji, kao i upotreba kompjutera i ostale savremene tehnike i opreme, stvara novi prostor za dodatno zapošljavanje.⁶⁵

Pozitivni efekti fiskalnog programa u polju ponude, treba da proisteknu iz štednje, cena rada, kao i investicija, koje za rezultat imaju smanjenje poreza. U tom smislu, postoji konfliktnost ciljeva:

- suzbiti nezaposlenost, uz pojavu inflacije i deficit platnog bilansa ili
- smanjiti inflaciju uz nezaposlenost i pad proizvodnje.

⁶⁴ Raković, M. (2010). Poresko pravo Evropske unije. *Srpska pravna misao*, 16(42-43), str. 137–153.

⁶⁵ Nikolić, A. (2008)., *op. cit.*, str. 243–244.

Odabir prioriteta među pomenutim ciljevima može biti veoma delikatno.⁶⁶ U praksi država članica EU postoje veliki broj mera za smanjenje nezaposlenosti redukcija fiskaliteta i parafiskaliteta na isplaćene nadnice i najamnine, redukcije poreza na dohodak i sl., pri čemu je uočen sporiji rast nadnica u odnosu na stopu inflacije i ukidanje indeksacije najamnina. Nadnice ukazuju na veću stopu rasta od produktivnosti rada i inflacija. Postoji opasnost da stope rasta nezaposlenosti prevaziđu stope rasta inflacije, kao i da se konflikti između ciljeva pune zaposlenosti i stabilnosti cena, naglo zaoštre.

Prilikom rastuće inflacije i recesije, različiti izvori gubitaka u privredi, uzroci su bankrotstva i finansijskih negativnih tokova. Pri tome, ove pojave se oslanjaju na postojeći nivo zaposlenosti i nivo nezaposlenosti. Veliki broj država članica EU, preduzimajući mere, različitog karaktera, izdvajaju iz poreskih i carinskih prihoda države, veliki broj sredstava za suzbijanje inflacije.

---

⁶⁶ Ristić, Ž. (1997). *Fiskalna strategija*. Beograd: Čigoja str. 168.

5. ZAKLJUČAK

Fiskalna harmonizacija kao proces usklađivanja poreskog zakonodavstva, koji se odvija između različitih država članica i kao proces implementacije direktiva u različitim područjima poreskog prava EU, predstavlja najvažnije pitanje EU. S tim u vezi, prihvaćena je neophodnost povećanja stepena fiskalne harmonizacije, kao i koordinacije fiskalne politike. Zaključujemo da fiskalna harmonizacija u kontekstu ekonomske integracije predstavlja složen i dinamičan proces koji zahteva balansiranje interesa pojedinačnih zemalja i zajedničkih ciljeva integracije. Iako postoje brojni izazovi, usklađivanje fiskalnih politika ima potencijal da unapredi ekonomski razvoj, poveća fiskalnu pravdu i doprinese dugoročnoj stabilnosti jedinstvenog tržišta. Kao takva, fiskalna harmonizacija ostaje jedno od ključnih pitanja za dalji razvoj Evropske unije i drugih ekonomskih integracija. Proces fiskalne harmonizacije u zemljama Evropske unije predstavlja ključan element za ostvarivanje jedinstvenog tržišta i efikasne ekonomske integracije među članicama. Cilj harmonizacije je smanjiti fiskalne barijere koje sprečavaju slobodan protok kapitala, roba, usluga i radne snage unutar EU. Ovaj proces obuhvata različite aspekte fiskalne politike, uključujući harmonizaciju poreza na dohodak, PDV-a, akciznih poreza, socijalnih doprinosa i drugih vrsta oporezivanja.

Jedan od glavnih izazova u procesu fiskalne harmonizacije je očuvanje suvereniteta država članica u određivanju svojih poreskih politika. Različiti fiskalni sistemi i porezi u EU često dovode do problema kao što su dvostruko oporezivanje, neloyalna konkurencija i neravnomerni ekonomski razvoj među članicama. Zemlje sa različitim ekonomskim kapacitetima i finansijskim potrebama suočavaju se s poteškoćama u pronalaženju zajedničkog jezika u vezi s harmonizacijom poreza, što dodatno komplikuje proces. Pored toga, izazovi fiskalne harmonizacije uključuju i potrebe za prilagođavanjem politika koje će uzeti u obzir regionalne specifičnosti, socio-ekonomske faktore i potrebu za očuvanjem fiskalne discipline. Dodatno, rizici od političkog otpora u nekim zemljama, posebno onima koje se suočavaju s budžetskim deficitom i visokim javnim dugom, mogu usporiti ili čak zaustaviti napredak u harmonizaciji.

Glavne opcije decentralizovane fiskalne politike EU usmerene su prevashodno na uvažavanje principa slobodne konkurencije, smanjenje evazije i neracionalne poreske

konkurencije. Nakon što je uvedena jedinstvena valuta u državama EU, aktuelizovana je ideja, kao i inicijativa, da se usaglase poreske politike, posebno porez na višak vrednosti.

Evropska unija donela je veliki broj direktiva o harmonizaciji pojedinih poreza i na taj način dostignut je minimum usklađivanja poreskog sistema. U tom smislu, preduzimaju se i dalje konkretne akcije, naročito na polju harmonizacije direktnih i indirektnih poreza. Shodno tome, uspostavljena je delimična harmonizacija direktnih poreza, a najviše je postignuto u polju harmonizacije sistema indirektnih poreza, odnosno poreza na dodatu vrednost (PDV) i carina.

Ipak, postupak sprovođenja poreske harmonizacije, kao i poreske konkurencije i dalje se odvija sporo, ali i dalje predstavlja jedno od glavnih obeležja nacionalnog suvereniteta i za veliki broj država članica EU, još uvek vrlo kompleksno pitanje. Reforma direktnih poreskih sistema su uslovljene stavom da harmonizacija poreskih stopa smanjuje poresku konkurenciju i ograničava privredni rast, a odvija se na osnovu usvojenih brojnih komunitarnih akata i usmerena je na eliminisanje dvostrukog oporezivanja, sistem oporezivanja kapitalnih dobitaka po osnovu statusnih promena, obezbeđivanje jednakog poreskog tretmana i otklanjanje negativnih posledica poreske konkurencije. Poslednjih godina, prisutna je tendencija povećanja indirektnog oporezivanja, kao i pomeranje poreskog opterećenja sa rada na potrošnju.

U pogledu harmonizacije sistema indirektnog oporezivanja, posebno u oblasti akciza i poreza na dodatu vrednost, nastoji se, da se princip slobodne konkurencije afirmiše, a takođe, ovaj proces se odvija na osnovu brojnih poreskih direktiva. Izražene su velike razlike u akciznim stopama, te su utvrđene minimalne akcizne stope u procesu reformi. U današnje vreme, u fiskalnom sistemu EU insistira se na uvođenju jednostavnih poreskih postupaka, kao i na proširenju poreskih osnovica, ali i smanjivanju poreskih stopa. Takođe, uvode se moderne fiskalne strategije, ali s druge strane, ne postoji neposredni pravni osnov fiskalne harmonizacije direktnih poreskih oblika, te se ona saglasno fiskalnom suverenitetu, sprovodi u državama članicama.

S obzirom na činjenicu, da su sve pomenute mere koje se poslednjih godina preduzimaju, sve više usmerene na uvođenje zajedničke konsolidovane korporativne poreske osnovice, može se zaključiti da je najefikasnija u borbi protiv nepravednih poreskih režima, upravo odgovarajuća harmonizacija oporezivanja poslovnih aktivnosti širom EU. Različiti oblici poreske diskriminacije, imaju za posledicu različite načine vođenja fiskalne politike i različito funkcionisanje njihovih fiskalnih sistema.

U cilju sprečavanja ovakvih vrsta diskriminacija, neophodno je da sve države članice EU vode ispravnu unutrašnju fiskalnu politiku i da uredе svoje fiskalne sisteme, kao i da eliminišu prisutne poreske različitosti i nepotrebne barijere. Takođe, zaključujemo da su perspektive procesa fiskalne harmonizacije prilično optimistične. Harmonizacija bi mogla smanjiti administrativne troškove i omogućiti efikasnije praćenje i izvršenje fiskalnih politika, što bi poboljšalo ekonomski ambijent unutar EU. Usvajanje zajedničkih standarda moglo bi podstaći konkurenciju, privući strane investicije i povećati blagostanje građana. Dugoročno gledano, fiskalna harmonizacija mogla bi podržati održiv rast i razvoj ekonomija EU, doprinoseći stabilnosti, koheziji i integraciji među zemljama članicama.

Smatramo da je, kako bi se prevazišli postojeći izazovi, potrebno dodatno usklađivanje i saradnja na različitim nivoima. Ključni koraci uključuju poboljšanje koordinacije između država članica, jačanje sistema za razmenu informacija, kao i uspostavljanje mehanizama za smanjenje fiskalnih neusklađenosti. Uključivanje socijalnih partnera i civilnog društva u proces donošenja odluka može igrati ključnu ulogu u postizanju konsenzusa i usklađivanju interesa svih strana. Sumirano proces fiskalne harmonizacije u zemljama Evropske unije je složen i dinamičan, ali sa jasnim prednostima koje mogu doneti stabilnost i konkurentnost EU u globalnoj ekonomiji. Uspešno ostvarenje harmonizacije zahteva kontinuiran dijalog, prilagođavanje i dugoročnu strategiju koja će uzeti u obzir različite ekonomske i političke realnosti članica.

6. LITERATURA

1. Anđelković, M. (2013). Uloga i značaj fiskalnih pravila u stabilizaciji javnih finansija, *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Nišu*, (65), str. 181–197.
2. Ateljević, V., et al. (2008). *Upravljanje fondovima EU*. Novi Sad: Privredna akademija.
3. Bećirević, S., & Totić, M. (2016). Konceptija poreske harmonizacije i poreske konkurencije u državama članicama Evropske unije. *Ekonomski izazovi*, 5(9), str. 25–43.
4. Boja, A., J., & Alibegović, P. (2008). *Javne finansije lokalnih zajednica*. Zagreb: Školska knjiga.
5. Golubović S. (2012). *Fiskalna pravila u evropskoj monetarnoj uniji*. Niš: SKC.
6. Grubišić, L. (2016). Ugovor o stabilnosti, usklađivanju i upravljanju u ekonomskoj i monetarnoj uniji. *Zagrebačka pravna revija*, 5(3), str. 295–324.
7. Davidović, S. (2021). Putevi diferencijacije u Evropskoj uniji. *Evropsko zakonodavstvo*, (76), str. 149–151.
8. Dečković, S. (2018). Harmonizacija poreza u Evropskoj uniji. *Ekonomski izazovi*, (13), str. 84–91.
9. Dimtrijević, B., & Fabris, N. (2007). *Ekonomska politika*. Beograd: Ekonomski fakultet.
10. Zirojević, M., & Jelisavac, S. (2002). Evropska monetarna unija i evro. *Međunarodni problemi*, 54(1/2), str. 99–114.
11. Jelisavac Trošić, S., & Stojanović Višić, B. (2018). Budžet EU i budžet Srbije - uticaj na proces pridruživanja Srbije Evropskoj uniji. *Ekonomika preduzeća*, 66(3-4), str. 266–282.
12. Ilić-Gasmi, G. (2007). *Pravo i institucije Evropske unije*. Beograd: Fakultet za turistički i hotelijerski menadžment, Univerzitet Singidunum.
13. Ivaz, M. (2024). Nadležnost i uloga Evropske centralne banke u svetlu savremenih izazova. *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Nišu*, 63(102), str. 259–278.

14. Jelčić, B. (2006). *Javne finansije*. Zagreb: Informator.
15. Jovanović, A. (2006). Različiti aspekti poreske integracije u Evropskoj uniji. *Ekonomika*, 52(1-2), str. 104–111.
16. Jovanović, A. (2008). Fiskalna harmonizacija u Evropskoj uniji. Niš: Sven.
17. Kalaš, B., & Milošević, S. (2015). Fiskalna harmonizacija i fiskalna konkurencija u Evropskoj uniji. *Ekonomski pogledi*, 17(2), str. 139–156.
18. Kalkan, M. G. (2013). Fiskalna pravila u Evropskoj uniji i stabilizacija, *Financing*, 4(1)
19. Komazec, S., & Ristić, Ž. (1994). *Monetarna fiskalna strategija*. Beograd: Glas.
20. Komazec, S., & Ristić, Ž. (1997). *Monetarne i javne finansije*. Beograd: Čigoja.
21. Kondić, S., & Rajčević, P. (2013). Kreiranje nove finansijske arhitekture Evropske unije u cilju prevazilaženja krize. *Bankarstvo*, 42(4), str. 96–109.
22. Kesner-Škreb, M. (2008). Pakt o stabilnosti i rastu. *Financijska teorija i praksa*, 32(1), str. 83–85.
23. Lakić, D. (2021). Razvoj, kreiranje i klasifikacija politika Evropske unije. *Sui generis*, (8), str. 89–103.
24. Lopandić, D. (1999). *Ugovor o osnivanju EU*. Beograd: Službeni list.
25. Lopandić, D. (1999). *Ugovor o EU-Rim-Mastriht-Amsterdam*, Beograd: Međunarodna politika.
26. Maćešić, Dž. (1973). *Ekonomska stabilnost – uporedna analiza*. Beograd: BIGZ.
27. Merdić, A., & Hodžić, K. (2021). The impact of national competitiveness on the economic growth of European economies. *Emc review-economy and market communication review*, 22(2), pp. 373–388.
28. Miletić, V. (2015). Promene direktnih i indirektnih poreskih oblika u procesu reformi fiskalnog sistema Evropske unije. *Megatrend revija*, 12(1), str. 85–104.
29. Novović, M., & Lukić, A. (2022). Odgovor EU na krizu izazvanu pandemijom COVID-19. *Ekonomski signali: poslovni magazin*, 17(2), str. 131–147.
30. Nikolić, A. (2008). *Evropske javne finansije i budžet Evropske unije*. Novi Sad: Privredna akademija.
31. Pantić, D. (2005). Evropska komisija–uloga i zadaci u procesu evropskih integracija. U *Priručnik za školu evropskih integracija* (pp. 51-60). Centar za građansko obrazovanje (CGO).
32. Radivojević, Z. (2016). Sud pravde Evropske unije posle Lisabonskog ugovora. *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Nišu*, 55(73), str. 25–44.

33. Raković, M. (2010). Poresko pravo Evropske unije. *Srpska pravna misao*, 16(42-43), str. 137–153.
34. Ristić Ž. (1998). *Fiskalni menadžment*. Beograd: Savremena administracija.
35. Ristić, K., & Ristić, Ž. (2014). *Fiskalna ekonomija i menadžment javnog sektora*. Beograd: EtnoStil.
36. Ristić, Ž. (1997). *Fiskalna strategija*. Beograd: Čigoja.
37. Todorović Lazić, J. (2021). Evolucija uloge Predsedavajućeg Saveta ministara Evropske unije. *Politička revija*, 70(4), str. 51–67.
38. Savet-Seviljal, E. (2002). Novosti u Evropskoj uniji. *Revija za evropsko pravo*, 4(1), str. 103–112.
39. Shevlin, T., Shivakumar, L., & Urcan, O. (2019) Macroeconomic effects of corporate tax policy. *Journal of Accounting and Economics*, 68(1), pp. 1–22.
40. Samuelson, P.A., & Nordhaus, W.D. (1995). *Ekonomie*, Praha: Svoboga.
41. Šabić, A. (2006). Reforma pakta o stabilnosti i rastu. *Financijska teorija i praksa*, 30(3), str. 283–293.
42. Šimović, J., & Šimović, H. (2006). *Fiskalni sustav i fiskalna politika Europske unije*. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet.
43. Tešić, A. (2013). *Međunarodne finansije*. Novi Sad: Univerzitet Privredna akademija u Novom Sadu.
44. Vasilkov, Z. (2024). Evropski savet u institucionalnom okviru Evropske unije nakon Lisabonskog ugovora. *Revija za evropsko pravo*, 26(1), str. 41–56.
45. Vapa Tankosić, J. (2011). *Ekonomija evropskih integracija*. Novi Sad: Fakultet za ekonomiju i inženjerski menadžment.

